

Anne Salin

SAIT OLESKELULUVAN OMAR, MITÄ NYT?
NEUVONPITO YKSIN ALAIKÄISENÄ SUOMEEN TULLEEN
TURVAPAIKANHAJIJAN KUNTAAN MUUTON TUKENA.

Sosiaalialan koulutusohjelma

Ylempi AMK

2020

SAIT OLESKELULUVAN OMAR, MITÄ NYT?
NEUVONPITO YKSIN ALAIKÄISENÄ SUOMEEN TULLEEN
TURVAPAIKANHAKIJAN KUNTAAN MUUTON TUKENA

Salin, Anne
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK
Maaliskuu 2020
Sivumäärä: 61

Asiasanat: Ilman huoltajaa saapunut alaikäinen turvapaikanhakija, kotouttaminen, kuntaan muutto, Lapset puheeksi - menetelmä

Tiivistelmä

Tämän kehittämistehtävän tarkoitus oli selkeyttää yksin alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleen ja oleskeluluvan saavan turvapaikanhakijanuoren kuntaan muuton prosessia Porissa. Kehittämistehtävän aihe mietittiin Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimissä ja tuolloin todettiin yhteisesti kehittämistarve liittyen erityisesti työnjaon selkeyttämiseen ja tiedonkulun parantamiseen prosessissa. Myöhemmin kiinnitettiin huomiota myös kuntaan muuttavan nuoren oman osallisuuden lisäämiseen. Kehittämistyön aihevalinta perustui näin ollen työyhteisössä todettuun, olemassa olevaan tarpeeseen.

Kehittämistyö toteutettiin suunnittelu- ja kehittämistutkimuksena, jossa oli lisäksi mukana toimintatutkimuksen sekä palvelumuotoilun elementtejä. Kehittämisprosessiin otettiin mukaan kehittämisen kannalta merkitykselliset toimijat ja tiedonkeruu pyrittiin tekemään mahdollisimman laaja-alaisesti. Tutkimusmetodeina hyödynnettiin erityyppisiä haastatteluja, benchmarkingia, tiimi- ja työkokouksia sekä sähköpostikyselyitä. Teoreettisina lähtökohtina kehittämistehtävässä perehdyttiin prosessia tiukasti ohjaavaan lainsäädäntöön, siirtymäriittiteoriaan sekä Lapset puheeksi – toimintamalliin.

Kehittämistyön aikana kuntaan muuton mallia kehitettiin ja prosessiin sisällytettiin Lapset puheeksi - työmenetelmän Neuvonpito. Todettiin, että Neuvonpitoa muuttovaiheessa hyödyntämällä saadaan kuntaan muuton prosessia selkeytettyä Porissa. Tällöin osallisten toimijoiden välinen työnjako selkeytyy, tiedonkulku paranee ja kuntaan muuttavalle nuorelle annetaan mahdollisuus oman osallisuuden lisäämiseen. Lisäksi nuori saa kotoutumisensa alkuvaiheeseen riittävän konkreettisen tuen arkeensa.

YOU GOT A RESIDENCE PERMIT, OMAR. WHAT NOW?
LT NETWORK MEETING SUPPORTING UNACCOMPANIED MINOR
ASYLUM SEEKER MOVING TO A MUNICIPALITY IN FINLAND

Salin, Anne
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services, Master of Social Services
March 2020
Number of pages: 61

Key words: Unaccompanied minor asylum seeker, integration, moving to municipality, Let's talk about children- method

The purpose of this thesis was to clarify the process of moving to a municipality for an unaccompanied minor asylum seeker who has come to Finland and gets a residence permit license. The thesis` topic was discussed in the Pori City immigration - and refugee team and collectively noticed that there was need to improvement particularly with regarding clarifying the division of labor and improving the flow of information in the process. Later there was also paid attention to increasing the personal involvement of young people moving to a municipality. Therefore, the selection of development topics was based on the existing needs identified in the work community,

This thesis was implemented as a design research and development research, and there were also elements of action research and service design in it. The relevant participants in the development process were taken in the development process and extensive data collection efforts were made. Research methods included various types of interviews, benchmarking, team and work meetings, and email-surveys. As a theoretical basis for the developer assignment there was the legislation strictly governing the process, the theory of transition rite and Let`s talk about children-method.

During this thesis, a model for moving to the municipality was developed and the Let`s talk about children-methods LT network meeting was included in part of the process of moving to a municipality. It was found out that by using LT network meeting during the period of transition, it will clarify the process of moving to Pori municipality. This will also clarify the division of labor between the actors involved, improve the flow of information and give young person moving to the municipality the opportunity to increase their involvement. In addition, the young person receives sufficient concrete support for their everyday life in the early stages of their integration.

SISÄLLYS:

1 JOHDANTO	5
2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TAUSTAA	7
2.1 Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimi	7
2.2 Kehittämistyön yhteys toimintaympäristöön	8
2.3 Maahanmuuttajatilanteen kehitys Porissa	8
2.4 Porin kaupungin maahanmuuttostrategia ja kotouttamisohjelma	9
2.5 Erityishaasteet maahanmuuttotyössä	10
3 KEHITTÄMISTYÖN KONTEKSTI JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	13
3.1 Pakolaisuus maailmanlaajuisesti ja Suomessa	13
3.2 Alaikäisen turvapaikkaprosessi	14
3.3 Kuntaan muutto	16
3.4 Kotoutuminen ja kotouttaminen	17
3.5 Kotouttamistyötä ohjaava lainsäädäntö	20
3.6 Siirtymäriittiteoria	23
4 LAPSET PUHEEKSI - TYÖ	27
4.1 Lapset puheeksi - menetelmän taustaa ja sen kuvaus	27
4.2 Lapset puheeksi – menetelmä eri palveluissa	30
4.3 Lapset puheeksi Maahanmuuttoviraston työmenetelmänä	31
4.4 Lapset puheeksi - menetelmä Porin kaupungin maahanmuuttotyössä	31
5 KEHITTÄMISTYÖN TEORIA JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	34
5.1 Tutkimusongelma ja kehittämistyöni tavoite	34
5.2 Toimintatutkimus ja palvelumuotoilu	35
5.3 Kehittämistyöni menetelmät ja tiedonhankinta	36
5.3.1 Ryhmäkodin henkilökunnan haastattelu	37
5.3.2 Haastattelu	39
5.3.3 Nuorten edustajien haastattelu	40
5.3.4 Muiden kuntien/ kaupunkien käytäntöjä	43
5.3.5 Tiimipalaverit ja sähköpostikysely tiimiläisille sekä vastaanottokeskuksiin	44
5.3.6 Alaikäisen alkukartoitus/ kotoutumissuunnitelma	47
6 KUVAUS PORIN MALLISTA	51
7 POHDINTA	54
LÄHTEET	59

1 JOHDANTO

Mitä vaiheita Suomeen alaikäisenä ilman huoltajaa tullut lapsi tai nuori käy läpi siinä vaiheessa, kun turvapaikkaprosessin jälkeen oleskelulupa on myönnetty ja kunta- paikka löytynyt? Onko mahdollista selkeyttää kuntaan muuttoon liittyvää työnjakoa tuossa vaiheessa eri toimijoiden välillä? Miten voimme parantaa tiedonkulkua ja lisätä kuntaan muuttavan nuoren omaa osallisuutta sekä saada hänen äänensä aidosti kuuluville? Tämän kehittämistehtävän tavoitteena oli kehittää Porin kaupunkiin selkeä toimintamalli yksin alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleen sekä oleskeluluvan saavan lapsen tai nuoren kuntaan muuton tueksi että kotoutumisen alkuun saamiseksi.

Kehittämistyön aihevalinta perustui sekä omakohtaiseen mielenkiintoon, että työyhteisössä todettuun olemassa olevaan tarpeeseen. Työni toteutin suunnittelu- ja kehittämistutkimuksena, jossa oli mukana myös toimintatutkimuksen ja palvelumuotoilun elementtejä. Kehittämisprosessiin otin mukaan kehittämistehtävän kannalta merkityksellisiä toimijoita ja tutkimusmetodeina hyödynsin erityyppisiä haastatteluja, benchmarkingia, tiimi- ja työkokouksia sekä sähköpostihaastatteluja. Teoreettista näkökulmaa hain kehittämistehtävääni siirtymäriittiteoriasta ja erityisesti Lapset puheeksi - toimintamallista.

Oma henkilökohtainen tavoitteeni tässä projektissa on ollut kehittyä sekä kehittäjänä että ammatillisesti maahanmuuttotyötä tekevänä työntekijänä. Tämän lisäksi tavoitteenani on ollut löytää lisää käyttökelpoisia ”työkaluja” maahanmuuttotyöhön ja sen haasteisiin. Maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyviä kyselyitä ja koulutuspyyntöjä on Poriin tullut pienemmistä Satakunnan kunnista, jotka ovat ottaneet ensimmäistä kertaa maahanmuuttajia kuntapaikoille. Olisi hienoa mikäli voisimme viedä myös niihin toimivia malleja kotouttamiseen liittyen.

Maahanmuutto on viimeisten vuosien aikana lisääntynyt nopeasti ja se on herättänyt runsaasti keskustelua monesta eri näkökulmasta, aihealue on siis hyvin ajankohtainen. Me pienten ja keskisuurten kaupunkien maahanmuuttopalveluissa työskentele-

vät viranomaiset olemme olleet - ja olemme myös jatkossa - suurten haasteiden edessä oleskeluluvan saavien muuttaessa kuntiin ja toimintamallien vielä usein puuttuessa. Vaikka suuremmissa kaupungeissa näitä malleja lienee jossain määrin olemassa, tieto olemassa olevista käytännöistä ei kuitenkaan ole ollut yleisesti jaettua. Työhön käytettävissä olevat resurssit ovat rajalliset, joten toimivien mallien löytäminen ja niiden jakaminen, on siinäkin mielessä tärkeää.

2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TAUSTAA

2.1 Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimi

Organisaatiotasolla Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyö eriytyi 1.4.2017 alkaen omaksi tiimiksi, jossa työskentelee tällä hetkellä maahanmuuttajakoordinaattori, kaksi sosiaalityöntekijää ja kolme sosiaaliohjaajaa sekä työllisyysvaroin palkattu määräaikainen avustava ohjaaja. Tuossa vaiheessa maahanmuuttajia palveli myös info- ja neuvontapiste Maine, joka tarjosi matalan kynnyksen asiakaspalvelua ilman ajanvarausta kolmena päivänä viikossa. Maine oli osa Hyvä alku Länsirannikolla -projektia, ja sen toimista päättyi hankekauden loppuessa vuoden 2018 lopussa.

Toimin itse yhtenä tiimin kolmesta sosiaaliohjaajasta ja työnkuvamme on erittäin monipuolinen. Käytännössä ohjaamme ja neuvomme kaikissa arjen elämään liittyvissä asioissa sosiaalityöntekijän yhteistyössä asiakkaan kanssa laatimaan palvelutarpeen arvion perusteella. Useimmiten asiakkaat tarvitsevat apua oleskelulupiin, matkustusasiakirjoihin, erilaisten lomakkeiden täyttöön, terveydentilaan liittyviin ajanvarauksiin, asumiseen tai perheenyhdistämiseen liittyen. Ohjaus sähköisten palveluiden käyttöön on myös merkittävässä osassa työtämme. Työssämme olemme onnistuneet silloin kun olemme tehneet itsestämme tarpeettomia ja asiakas suoriutuu näistä asioista itsenäisesti arjessaan. Käytännön kotouttavan asiakastyön lisäksi osa työtämme on myös sen kokoaikainen kehittäminen ja kotouttamistyön saattaminen luontevaksi osaksi peruspalveluja.

Me, Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimi, työskentelemme aikuis-sosiaalityön toimistossa Porin keskustassa. Mielestäni nykytilanne jossa Porissa teemme työtä, antaa kokonaisuutena hyvät mahdollisuudet kehittää toimintaa ja luoda uusia, innovatiivisiakin, toimintamalleja työtämme helpottamaan. Taloudellisia resursseja tuskin on käytettävissä nykyistä enempää joten maahanmuuttotyön toiminnan tason ja laadun kehittäminen on tärkeässä roolissa erityisesti lähitulevaisuudessa kun työ vielä monella tasolla hakee Porissa muotoaan. Painopisteen tulisi olla ennaltaehkäisevässä työssä, mikä pitkällä aikavälillä on halvempaa ja inhimillisempää kuin korjaava työ.

2.2 Kehittämistyön yhteys toimintaympäristöön

Kehittämistyöni nousi työelämän tarpeista, sillä aihevalintaan osallistuivat lisäksi Porin kaupungin aikuissosiaalityön toimiston silloiseen lapsiperhe-maahanmuuttajatiimiin kuuluneet kolme sosiaalityöntekijää, aikuissosiaalityön päällikkö sekä Porin kaupungin maahanmuuttajakoordinaattori. Kävimme tuolloin tiimipalaverissa keskustelua kehittämistehtävni aiheesta, ja tärkeimmäksi kehittämiskohdeeksi koettiin yksin ilman huoltajaa Suomeen tulleiden, ja oleskeluluvan saavien lasten ja nuorten kuntaan siirtymisen prosessin selkeyttäminen. Hyväksynnän kehittämistehtävän aihevalinnalle varmistin sosiaali- ja perhepalvelujen päälliköltä, joka piti aihetta ajankohtaisena ja tärkeänä. Keskustelin kehittämistyöhön liittyen myös Hyvä alku Länsirannikolla – hankkeen silloisen projektityöntekijän kanssa. Maahanmuuttotyön kehittäminen oli yksi projektin osatavoitteista, joten kehittämiseen liittyvä yhteistyö projektityöntekijän kanssa oli luontevaa.

Maahanmuuttajien määrä on vuoden 2015 jälkeen kasvanut nopeasti Porissa. Asiakkuus maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimissä on pakolaistaustaisilla henkilöillä kotoutumisajan, eli pääsääntöisesti oleskeluluvan saamisen jälkeen kolme vuotta – erityisesti syystä, esimerkiksi kotiäitien ja vammaisten henkilöiden kohdalla, sitä voidaan harkinnalla pidentää viiteen vuoteen. Kotoutumisajan kuluttua nämä henkilöt siirtyvät normaalien, alueellisten kuntapalveluiden piiriin, ja tuossa vaiheessa heillä itsellään pitäisi olla jo selkeä käsitys arjen asioidensa hoitamisesta. On siis tärkeää saada kotoutuminen käyntiin mahdollisimman nopeasti asiakkuuden alettua, jotta asiakas voi hyödyntää kotoutumisajan palvelut täysipainoisesti ennen peruspalveluihin siirtymistä.

2.3 Maahanmuuttajatilanteen kehitys Porissa

Porin kaupunki teki vuonna 2014 Ely-keskuksen kanssa sopimuksen kiintiöpakolaisten säännöllisestä vastaanotosta, tätä ennen vastaanotto oli satunnaista. Sopimuksen mukaan Porin kaupunki vastaanottaa joka toinen vuosi 15–20 kiintiöpakolaista. Vuonna 2014 vastaanotettiin 20 afgaanipakolaista ja tuolloin myös sosiaaliohjaus

maahanmuuttotyössä tuli vakituiseksi työmuodoksi, siihen saakka ohjausta oli toteutettu lähinnä erilaisten hankkeiden kautta.

Vuonna 2015 tapahtunut maahanmuuton nopea lisääntyminen sai aikaan muutoksen tilanteeseen myös Porissa. Sopimus neuvoteltiin uudelleen ja uuden sopimuksen mukaisesti vuonna 2016 Porin kaupunki otti kuntapaikalle 100 oleskeluluvan saanutta maahanmuuttajaa, joista kiintiöpakolaisina Poriin saapui 18 henkilöä Syyriasta. Vuonna 2017 kuntapaikalle otettavien määrä oli 150 turvapaikanhakijana Suomeen tullutta henkilöä, vuonna 2018 määrä oli 80 henkilöä (heistä kiintiöpakolaisia 12 henkilöä) ja vuonna 2019 kuntapaikka tarjottiin 60 henkilölle. Näihin lukuihin eivät sisälly kaupunkiin itsenäisesti muuttavat kotoutumislain piirissä olevat henkilöt, eivätkä perheenyhdistämisten kautta Poriin saapuvat perheenjäsenet jotka nostavat maahanmuuttajataustaisten henkilöiden määrää Porissa noista luvuista huomattavasti. (Kim henkilökohtainen tiedonanto 11.10.2019.) Porin kaupunginhallitus päätti kokouksessaan 16.12.2019 että vuonna 2020 Pori vastaanottaa kuntapaikalle 50 henkilöä joista oleskeluluvan saavia turvapaikanhakijoita on 35–40 henkilöä ja kiintiöpakolaisia 10–15 henkilöä (Porin kaupungin www-sivut 2019.)

Väestörekisterin mukaan Porissa on 14.1.2019 asunut ulkomaan kansalaisia yhteensä 2900, joista kaksoiskansalaisia 910 henkilöä. Eri kansalaisuuksia on ollut 100 kappaletta. Eniten Poriin on muutettu Venäjältä, Virosta, Romaniasta ja Irakista. Alle 30-vuotiaiden osuus ulkomaan kansalaisista on suuri (1830 henkilöä), vanhusväestöä heistä on suhteellisen vähän. Alaikäisenä, ilman huoltajaa Suomeen tulleita nuoria on Poriin muuttanut 28 henkilöä. (Kim henkilökohtainen tiedonanto 11.10.2019.)

2.4 Porin kaupungin maahanmuuttostrategia ja kotouttamisohjelma

Porin kaupunginhallitus on hyväksynyt syksyllä 2013 maahanmuuttostrategian, jonka tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista panostamalla oikea-aikaisiin ja oikein kohdennettuihin palveluihin erilaiset tulijaryhmät huomioiden. Strategiassa painotetaan suomen kielen opiskelun tehostamista, neuvontapisteiden perustamista, viranomaistahojen poikkihallinnollista kumppanuutta ja eri sektorien välistä yhteistyötä sekä kiintiöpakolaisten vastaanoton kehittämistä. Porin kaupungin

maahanmuuttostrategian tavoitteiden avulla voidaan olennaisesti parantaa maahanmuuttajien kotoutumista ja lisätä heidän omaa osallisuuttaan yhteiskunnan toimintaan. (Porin kaupungin www-sivut 2019.)

Porin kaupungin kotouttamisohjelma on laadittu kesällä 2014 monialaisen Koto-työryhmän yhteistyönä. Työryhmässä on ollut edustajia Porin kaupungin eri hallintokunnista, Satakoto - kehittämishankkeesta, Porin evankelisluterilaisesta seurakunnasta, Porin YH - asunnoilta, Kelasta, Poliisista, Lounais - Suomen maistraatista, TE - palveluista, Satakunnan Monikulttuuriyhdistyksestä, Suomen punaisen ristin (SPR) Porin osastosta sekä Länsirannikon koulutus OY WINNOVA:stä. Ohjelman taustalla on laki kotoutumisen edistämisestä ja edellä mainittu Porin kaupungin Maahanmuutto 2020-strategia. (Porin kaupungin www-sivut 2019.)

2.5 Erityishaasteet maahanmuuttotyössä

Selkeiden mallien kehittäminen yleisellä tasolla maahanmuuttotyön eri osa-alueisiin on tärkeää, koska työ poikkeaa monessa suhteessa valtaväestön parissa tehtävästä perinteisestä sosiaalityöstä. Maahanmuuttaja - asiakkaiden kanssa työskentely vie enemmän aikaa verrattuna kantaväestöön koska suomalainen yhteiskunta, sen toimintaperiaatteet ja käsitteistö, on heille vieras. Aikaa kuluu huomattavasti enemmän erityisesti asiakkuuden alkuaikoina siihen, että näitä käsitteitä selkeytetään asiakkaille ymmärrettävään muotoon ja samoja asioita joudutaan käymään useita kertoja läpi. Aina näille käsitteille ei ole edes olemassa vastinetta asiakkaan omassa kotimaassa ja äidinkielellä, joten ymmärryksen löytäminen vaatii runsaasti aikaa ja kärsivällisyyttä sekä asiakkaalta että työntekijältä. Lisäksi tulkkaukset vie aikaa, koska sama asia puhutaan kahteen kertaan; tästäkään huolimatta yhteistä ymmärrystä ei aina löydy.

Kuntaan muuton alkuvaihe on kotouttamisen kannalta kuitenkin aikaa johon kannattaisi erityisesti kohdentaa resursseja. Näin asiakkaiden kotoutuminen saataisiin hyvin alkuun ja mahdollisiin haasteisiin olisi mahdollista puuttua varhaisessa vaiheessa, ennen ongelmien muodostumista ja kasautumista. Lisäksi, kotoutumisajan päätyttyä, siirtyminen oman asuinalueen peruspalveluihin sujuisi helpommin, kun suomalaisessa yhteiskunnassa elämisen perusasiat olisi jo opittu.

Mietittäessä alaikäisenä ilman huoltajaa tulleita maahanmuuttajia ovat haasteet pääosin samankaltaisia kuin muillakin maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä. Kuitenkin nuoruus sinällään, joka elämänvaiheena rakentuu kulttuurisesti ja sosiaalisesti, voi olla jo käsitteenä uusi asia näille henkilöille, sillä monessa maassa siirrytään lapsuudesta suoraan aikuisuuteen ilman tätä erillistä välivaihetta. Länsimaissa nuoruus ajoittuu ikävuosien 12–22 välille ja se jakaantuu varhais- (noin 12–14-vuotiaat), keski- (noin 15–17-vuotiaat) ja myöhäisnuoruuteen (noin 18–22 vuotiaat). Nuoruus on aikakausi jonka aikana fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kehitys on nopeaa. Mielen kuohunta ja tunnereaktiot jotka ovat suurimmillaan varhaisnuoruudessa, tasaantuvat myöhäisnuoruuteen mennessä, jolloin myös henkilön luonteenpiirteet ovat pääosin muotoutuneet ja persoonallisuus kehittymässä aikuisen persoonallisuudeksi. (Marttunen, Huurre, Strandholm & Viialainen (toim) 2013, 8-9.)

Erityisesti maahanmuuttajataustaiset pojat vaikuttavat ulkoisesti vanhemmilta kuin suomalaiset ikätoverinsa ja sen vuoksi heiltä voidaan odottaa aikuisemman käytöstä ja valmiuksia. Kuitenkin he ovat nuoria, joilla tarve aikuiselle voi olla vielä vahvempi kuin ei-pakolaisen ikätoverin, sillä usein he ovat kokeneet todella traumatisoivia asioita niin lähtömaassaan kuin pakomatkinsa aikana. Näiden nuorten kohdalla tulee huomioida myös se, että he ovat nuoria jotka pääsääntöisesti tulevat yhteisöllisistä kulttuureista. Tämä merkitsee sitä, että Suomessa heiltä puuttuu usein täysin oman perheyhteisön ja läheisverkoston tuki johon he kotimaissaan ovat lapsesta asti tottuneet turvautumaan ja voineet luottaa siihen että yhteisö kannattaa ja auttaa kykynsä mukaan elämän eteen tuomissa haasteissa. Suomessa läheisverkoston korvaa näiden nuorten kohdalla valitettavasti usein viranomaisverkosto.

Nuoren muuttaessa itsenäisesti asumaan hänen asiointinsa käynnistyy muun muassa terveydenhoidon, Kelan ja TE - palveluiden kanssa, ja hänelle pitää saada syntymään ymmärrys esimerkiksi siitä, miten lääkäriaika varataan tai miten, miksi ja miten usein erilaisia tukia haetaan. Aina nämä asiat eivät ole selkeitä suomalaisellekaan nuorelle, mutta erityisesti henkilöt jotka tulevat täysin erilaisista yhteiskunnista, joutuvat tekemään todella paljon työtä saadakseen kaiken tämän informaatiotulvan hallittavaksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Lisäksi nuorella on usein tässä vaiheessa ammatillisten opintojen tai lukion oppimäärän opiskelu kesken ja tämä tuo omat lisä-

haasteensa hänen elämäntilanteeseensa, koska suomen kielen osaaminen ei välttämättä ole täysin sataprosenttista.

Ihanteellisessa lopputilanteessa prosessi on selkeä ja kuntapaikan löydyttyä lapsen/nuoren kuntaan muutto tapahtuu viranomaisten ja sidosryhmien yhteistyöllä joustavasti ja häntä kuunnellen. Jokaisella toimijalla on oma, selkeä roolinsa kotouttamisessa ja päällekkäisen työn tekeminen jää pois. Nuorella itsellään on selkeä ymmärrys siitä, mitä hänen elämässään tapahtuu ja miten hän voi itse omaan elämäänsä vaikuttaa. Kotouttamiselle ja kotoutumiselle saadaan luotua hyvät lähtökohdat mikä on kaikkien osapuolten, niin nuoren kuin myös yhteiskunnan etu.

3 KEHITTÄMISTYÖN KONTEKSTI JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Pakolaisuus maailmanlaajuisesti ja Suomessa

Maailmanlaajuisesti ajatellen pakolaisia on nykyisin kenties enemmän kuin koskaan aiemmin. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n laskelmien mukaan erilaisten konfliktien ja vainon vuoksi kotimaastaan pakenemaan joutuneita ihmisiä on 19.7.2019 ollut noin 70,8 miljoonaa. Suurimman vastuun maailman pakolaisista kantavat jo ennestään köyhät maat ja maailman pakolaisista 80 % elää kehittyvissä maissa. Väkilukuun suhteutettuna pakolaisia on eniten Libanonissa ja määrällisesti eniten heitä on puolestaan Turkissa, noin 3,7 miljoonaa pakolaista. (Suomen Pakolaisneuvonta www-sivut 2019.)

Yli puolet maailman kaikista pakolaisista on lähtöisin Syyriasta, Afganistanista tai Etelä-Sudanista. Suurin osa heistä on niin sanottuja maan sisäisiä pakolaisia, eli he asuvat oman kotimaansa rajojen sisäpuolella. Pakolaisuus voi koskettaa ihmisiä varallisuudesta, elämäntilanteesta tai sukupuolesta riippumatta; miehiä ja naisia on pakolaisina lähes saman verran ja ikäryhmittäin asiaa tarkasteltuna alaikäisten osuus pakolaisista on ollut jatkuvasti kasvussa. (Suomen pakolaisapu www-sivut 2019.)

Euroopassa koko maailman pakolaisista on tällä hetkellä noin 10 %. Määrä on ollut aiemmin paljon pienempi, ja se kasvoi nopeasti vuonna 2015, jolloin yli miljoona ihmistä saapui Eurooppaan etsimään turvallisempaa elämää. Suurin osa heistä oli syyrialaisia, jotka saapuivat Välimeren yli Kreikkaan. (Suomen pakolaisapu www-sivut 2019.)

Suomi on ollut yllättävän monikulttuurinen maa jo ennen toista maailmansotaa, mitä emme tule usein ajatelleeksi. Itsenäisyyden alkuaikoina meille tuli Venäjältä vallankumouksen vuoksi useita kymmeniätuhansia ihmisiä, ja jatkosodan loppupuolella ulkomaalaisia oli Suomessa melkein 100 000. Sen jälkeen tilanne oli rauhallisempi ja 1990-luvulle asti maahanmuuttoa tapahtui pääosin perhesyistä; tosin Chilestä ja Vietnamista pakolaisia tuli 1970- ja 1980-luvuilla muutamia satoja. Ensimmäisen periaatepäätöksen kiintiöpakolaisten vastaanotosta antoi Valtioneuvosto vuonna

1985 ja tuon jälkeen vastaanotto on ollut systemaattisempaa. Suomeen muutetaan kuitenkin edelleen pääasiassa perhesyiden, työn tai opiskelun vuoksi, pakolaisten osuus kokonaismäärästä on pieni. (Hiitola, Anis & Turtiainen 2018, 7.)

Vuosi 2015 oli myös meidän lähihistoriassamme poikkeusvuosi, sillä silloin Suomeen tuli kaiken kaikkiaan 32 476 turvapaikanhakijaa. Eniten turvapaikanhakijoita tuli tuolloin Irakista, Afganistanista, Somaliasta ja Syyriasta. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2020.) Alaikäisenä, ilman huoltajaa heitä saapui tuolloin 3024 henkilöä (Kotouttaminen www-sivut 2020).

Lapsen ja nuoren kohdalla pakolaisuuteen voi olla useita eri syitä. Lapset lähtevät pakoon sotaa, väkivaltaa, ihmisoikeusloukkauksia, köyhyyttä tai nälkää omien perheiden tai sukulaisten kanssa. Vanhemmat voivat myös lähettää lapsensa turvaan sodalta tai väkivallalta yksin, ilman huoltajaa. Maailmassa on myös paljon lapsia jotka ovat syntyneet pakolaisuudessa, pakomatkan aikana tai pakolaisleirillä. Yksi vaihtoehto on, että lapsi pakenee alistajiaan jouduttuaan joko seksiorjaksi tai lapsisotilaaksi. (Yhteiset lapsemme ry 2006, 7.)

3.2 Alaikäisen turvapaikkaprosessi

Lastensuojelulain 6§ mukaan alle 18-vuotias henkilö on lapsi ja 18–24-vuotias on nuori (Lastensuojelulaki 417/2007, 6§), käytän tässä kehittämistehtävässä jatkossa tätä jaottelua. Yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan määritelmän täyttää henkilö, joka oman ilmoituksensa mukaan on alle 18-vuotias, ja joka saapuu hakemaan turvapaikkaa joko yksin tai sellaisen henkilön seurassa joka ei ole tosiasiallisesti hänen huoltajansa. Turvapaikkahakemus jätetään henkilökohtaisesti joko rajaviranomaisille tai poliisille siinä vaiheessa kun henkilö saapuu Suomeen ja tuossa yhteydessä alaikäiselle henkilölle kerrotaan turvapaikkamenettelystä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Henkilö majoitetaan joko vastaanottokeskuksen ryhmäkotiin tai jos Suomessa on sukulaisperhe, heidän luokseen yksityismajoitukseen mikäli se osapuolille sopii. Molemmissa tapauksissa käräjäoikeus määrää alaikäisen henkilön etua valvomaan edustajan, joka tekee yhteistyötä viranomaisten kanssa edustaen lasta ja lapsen etua kaikissa virallisissa tapaamisissa. (Björklund 2014, 41.)

Yksityismajoitukseen sijoittuvan henkilön sukulaisperhe huolehtii arjen sujumisesta käytännössä. Perhe saa taloudellista avustusta toimeentulotukena samansuuruisen määrän kuin on toimeentulotuessa huomioitava samanikäisen alle 18-vuotiaan perusosa. Vastaanottokeskus järjestää muut palvelut, ja alaikäiselle järjestetään muun muassa suomen tai ruotsin kielen opetusta. (Björklund 2014, 41.)

Turvapaikkaprosessi käynnistyy alkuhaastattelulla, jossa mukana ovat alaikäisen lisäksi hänen virallinen edustajansa sekä tulkki joka puhuu samaa kieltä tai murretta. Haastattelussa selvitetään henkilön taustat ja kokemukset. Tutkiva viranomainen on yhteydessä edustajaan ja he sopivat varsinaisen kuulustelun aikataulusta, jonka mukaisesti kuultavalle tulee kutsu poliisiin tai rajaviranomaisen turvapaikkakuulusteluun. Kuulustelussa selvitetään henkilöllisyyteen, matkareittiin ja maahantuloon sekä perhesuhteisiin liittyviä asioita. Lähtöön johtaneita syitä ei pääsääntöisesti selvitetä. Kuulustelutilanteessa edustaja valvoo alaikäisen edun toteutumista ja hänellä on tilaisuudessa myös puhevalta. (Björklund 2014, 41.)

Maahanmuuttoviraston tehtävänä on kuulustelun jälkeen selvittää, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä, koska Dublin-asetuksen periaatteen mukaisesti hakijoiden turvapaikkaperusteet tutkitaan ainoastaan yhdessä EU-maassa. Vuonna 2014 voimaan tulleen asetuksen mukaisesti alaikäisten hakijoiden katsotaan olevan erityisasemassa, eikä heitä palauteta toiseen EU-maahan, vaikka perusteet tähän olisi olemassa. Yksintulleen alaikäisen henkilön hakemuksen käsittelyprosessi on samanlainen kuin täysi-ikäisten hakijoiden sillä poikkeuksella, että hakemus on Ulkomaalaislain 6§ mukaisesti käsiteltävä kiireellisenä. Sen lisäksi 12 vuotta täyttänyttä lasta on kuultava ennen päätöksentekoa ja hänen mielipiteensä tulee lain mukaan myös huomioida iän ja kehitystason mukaisesti. (Björklund 2014, 41.)

Mikäli hakemus käsitellään Suomessa, selvitetään lähtöön johtaneet syyt Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelussa. Samalla selvitetään myös, onko oleskelulle muita perusteita, esimerkiksi työ- perhe- tai opiskelusyyt. Tutkintaan voi liittyä myös lisäselvityksiä, kuten kielitesti hakijan murteen selvittämiseksi tai iänmääritys iän varmistamiseksi. (Björklund 2014, 41.)

Mikäli oleskelulupapäätös on kielteinen, hakija käännytetään tai karkotetaan, jollei ilmene erityisiä syitä joiden vuoksi tätä ei voida tehdä. Yksin alaikäisenä tulleiden henkilöiden kohdalla täytyy lisäksi asianmukainen vastaanotto kotimaassa olla varmistettu. Oleskeluluvan saaville osoittaa ELY - keskus kuntapaikan. (Björklund 2014, 41.)

3.3 Kuntaan muutto

Alaikäinen, ilman huoltajaa tullut lapsi ei koskaan muuta itsenäisesti kuntaan vaan siinä vaiheessa kun hän on saanut myönteinen oleskelulupapäätöksen tiedoksi, hänelle haetaan aina kuntapaikkaa UMAREK- järjestelmän kautta. UMAREK (ulkomaalaisrekisteri) on Maahanmuuttoviraston ylläpitämä henkilörekisteri, jota hyödynnetään muun muassa ulkomaalaisten maahan tuloon ja maassa oleskeluun liittyvien asioiden käsittelyä, päätöksentekoa ja valvontaa varten. Ulkomaalaisrekisterin tietoja voidaan hyödyntää tämän lisäksi erilaisia tilastoja koottaessa. (Maahanmuuttovirasto www-sivut 2019.)

Kuntapaikkahakemus tehdään myös henkilöille, jotka ovat tulleet täysi-ikäisiksi turvapaikkaprosessin aikana. Näin toimitaan sen vuoksi, että myös heillä saattaa olla oikeus kunnan tarjoamaan jälkihuoltoon. Ennen kuntapaikkahakemuksen vireille laittoa on alaikäisyksikön sosiaalityöntekijä tavannut lapsen/nuoren yhdessä hänen edustajansa kanssa ja kertonut kuntaan siirtymisen prosessista. (Maahanmuuttovirasto 2017.)

Ryhmäkoti tai yksikkö jolla on ollut vastuu lapsen asioista turvapaikkaprosessin ajan, tekee muuttoneuvonnan jälkeen viipymättä hakemuksen, jonka perusteella ELY - keskus etsii ensisijaisesti omalta alueeltaan kunnan, joka on valmis vastaanottamaan alaikäisen; kunnat päättävät itsenäisesti, ketä ottavat vastaan ja mitä palveluita nuorelle on tarjolla. Siinä vaiheessa huomioidaan asumisen jatkuvuus, kunnan tarjoamat palvelut sekä henkilön mahdollisuudet yhteydenpitoon Suomessa mahdollisesti asuvien omaisten ja ystävien kanssa. Tavoite on suunnattu tulevaisuuteen, sillä painopisteenä on löytää jokaiselle lapselle mahdollisimman hyvä asumis- ja koulutusmuoto. Kun kunta on löytynyt, tekee ELY - keskus kuntaan sijoituspäätöksen. (Maahanmuuttovirasto 2017.)

Kun päätös kuntapaikasta on annettu lapselle tiedoksi, pidetään siirtopalaveri johon osallistuvat lapsen itsensä lisäksi hänen edustajansa, perheryhmäkodin tai vastaanotokeskuksen sosiaalityöntekijä, vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijä ja mahdollisesti tulevan yksikön työntekijä. Alaikäisellä lapsella asumismuotona voi jatkossa olla perheryhmäkoti, tukiasunto, tuettu asuminen tai yksityismajoitus. Alaikäinen muuttaa mahdollisimman pian hänelle osoitettuun asumismuotoon ja pääsee näin osalliseksi kunnan palveluista. (Maahanmuuttovirasto 2017.)

Käytännössä lapsen asumismuoto ei välttämättä muutu, vaan on mahdollista että hän jatkaa asumista edelleen samassa yksikössä tai perheessä, jossa on asunut ennen oleskeluluvan saamista. Vastuu lapsen asioista on kuitenkin jatkossa alaikäisyksikön sijaan vastaanottavalla kunnalla joten olisi tärkeää että yhteispalaverissa siirtyy oleellinen tieto lapsen vahvuuksista ja mahdollisista tuen tarpeista uusille vastuutyöntekijöille. Lapsen kannalta on tärkeää että hän saa tavata uudet, asioitaan hoitavat työntekijät ja kuulla heiltä tulevista, esimerkiksi jälkihuollon, palveluista. On tärkeää, että lapsi voi myös itse tässä vaiheessa kysyä työntekijöiltä mieltään askarruttavista asioista avoimesti ja saa niihin vastauksia mahdollisimman ymmärrettävästi ja kattavasti.

Kotoutumissuunnitelma laaditaan aina kunnassa ilman huoltajaa saapuneelle oleskeluluvan saaneelle lapselle tai nuorelle. Suunnitelmaan kirjataan ne toimenpiteet joiden avulla kotoutumista voidaan edistää, esimerkiksi opiskelu ja harrastustoiminta. Alaikäisen lapsen lisäksi paikalla on tuolloin myös hänen edustajansa sekä tulkki. Oikeus kotoutumissuunnitelmaan taataan nuorille henkilöille lainsäädännöllä. Suunnitelmaa päivitetään säännöllisin väliajoin tai tarpeen mukaan. (Kotouttaminen www-sivut 2019.)

3.4 Kotoutuminen ja kotouttaminen

Kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi ja se voidaan määritellä kotoutumislain mukaisesti maahanmuuttajien ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi. Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan kaikkia niitä erilaisia toimenpiteitä ja palveluita, joiden päämääränä on kotoutumisen monialainen edistäminen ja tukeminen. Kotouttamista tehdään sekä viranomaistyönä, että myös muiden tahojen, esimerkiksi oppi-

laitosten, Suomen Punaisen Ristin, yhdistysten, seurakuntien ja lisäksi näiden eri toimijoiden välisenä yhteistyönä. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 3§.) Kotouttamisen kehittämisestä, suunnittelusta ja seurannasta on kunnilla paikallisella yleis- ja yhteensovittamisvastuu (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 30§).

Termeinä kotoutumista ja kotouttamista on käytetty Suomessa 1990-luvulta saakka, usein puhutaan myös maahanmuuttajien integraatiosta tai asettumisesta uuteen kotimaahan - sen olosuhteisiin, tapoihin ja normeihin. On kuitenkin muistettava aiemmin mainitsemani kotoutumisprosessin kaksisuuntaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että myös vastaanottavan maan asukkaineen tulee olla valmis ja sopeutua maahan muuttavien henkilöiden myötä uudistuvaan ja monimuotoiseen yhteiskuntaan. (Rasilainen 2016, 19.) Lisäksi, mikään viranomaistaho ei kotouta yksin, vaan se vaatii usein monialaista, sektorirajat ylittävää yhteistyötä johon tulisi samanarvoisina toimijoina ottaa mukaan myös esimerkiksi kolmannen sektorin tai seurakuntien toimijoita.

Kotoutumisen tavoitteina laissa mainitaan maahanmuuttajan saavuttamat yhteiskunnalliset ja työelämässä vaadittava tiedot ja taidot, mutta samalla tuodaan esille hänen oman kulttuurinsa ja kielensä ylläpitämisen mahdollistaminen. Tavoitteena on myös yhdenvertaisuuden ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Kotoutuvan henkilön täytyy olla valmis omaksumaan uuden yhteiskunnan pelisäännöt, mutta hänelle täytyy antaa myös mahdollisuus vaalia omia kulttuurisia juuriaan. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 3§.)

Kotoutumisessa on useita eri ulottuvuuksia ja sen on mahdollista ajatella ilmenevän rakenteellisena, kulttuurisena, poliittisena, sosiaalisena tai samaistumisena, jolla tarkoitetaan uuden kotimaan ja sen tapojen omaksumista. Kun kotoutumista ja sen edistymistä arvioidaan, pitää ymmärtää että eri osa-alueilla kotoutuminen voi tapahtua eri tahtissa, mikä puolestaan saattaa vaikeuttaa kokonaisprosessia. Esimerkiksi ilman työtä jäävä henkilö ei pääse rakenteellisen integraation kautta osalliseksi yhteiskuntaan jolloin samaistuminen uuteen yhteiskuntaan jää vajaaksi ja henkilö saattaa kokea jäävänsä yhteisön ulkopuolelle. (Rasilainen 2016, 19–20.) Nuoren kohdalla sama kokemus voi syntyä esimerkiksi silloin kun nuori puutteellisen kielitaidon vuoksi jää

opinnoissaan jälkeen niin paljon että ei pääse jatko-opintoihin jolloin voi olla vaarana yhteisön ulkopuolelle jäämisen myötä suurentunut syrjäytymisen riski.

Kotoutumisen onnistumista arvioidaan usein työllistymislukuina, suomen/ruotsin kielen oppimisella, sosiaaliturvasta riippumattomuutena ja siinä miten hyvin henkilö solmii sosiaalisia verkostoja kantaväestöön. Keskeisimpinä näistä pidetään työllistymistä ja kielen oppimista. Tärkeä mittari on myös niin sanottu aktiivinen kansalaisuus, eli erilaisissa yhdistyksissä ja järjestöissä toimiminen, jonka kautta mahdollistuu aito osallisuus yhteiskunnassa. (Rasilainen 2016, 21–24.)

Siihen, että henkilö kotoutuu yhteiskuntaamme täysivaltaiseksi osalliseksi jäseneksi, vaaditaan käytännössä myös valtaväestön hyväksyntää ja panostusta. Suomalaisilla tukihenkilöillä on suuri merkitys maahan muuttaneiden henkilöiden kotoutumisen tukemisessa. Käytännön tukea maahan muuttanut henkilö voi tarvita esimerkiksi ruokakaupassa, jossa avuntarve voi liittyä oikeanlaisen tuotteen valitsemiseen - puutteellinen kielitaito ei välttämättä mahdollista tuotteiden etikettien tai tuoteselosteiden tarkkaa ymmärrystä. Kielen oppimiseen ei riitä pelkästään, että henkilö osallistuu kielikurssille vaan kieltä pitää voida harjoitella puhumalla sitä jonkun kanssa myös vapaa-ajalla, ja tämä onnistuu parhaiten harjoittelemalla sitä omana äidinkielenään puhuvan henkilön kanssa. Kaupungissa liikkumiseen ja bussilla kulkemiseen voi henkilö tarvita apua, samoin moneen asumiseen liittyvään asiaan. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden hyväksyminen osaksi yhteisöä, jossa voisi aidosti harjoittaa sitoutumista yhteiskuntaan, ja osallisuutta, esimerkiksi harrastusryhmän tai asuinalueen asukasyhdistyksen kautta, ei ole aina itsestään selvää. (Mannila & Kuitunen 2015, 41–42.) Henkilön kotoutuminen vaatisi kuitenkin kaikkien kotoutumisen osaluokkien toteutumista mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

SPR kuvaa kotoutumisen prosessia erityisen kotoutumiskaaren avulla. Tässä kotoutuminen nähdään ihmisen henkilökohtaisena, aaltomaisena prosessina, jossa vuorottelevat erilaiset kaudet hyvin moninaisine tunteineen. Saman perheen jäsenten kotoutuminen voi sujua eri tahtiin yksilöllisesti. Kotoutumisen lähtökohtana on ihmisen omaa halu kotoutua ja ympärillä olevat ihmiset voivat kotoutujaa tukea tässä tavoitteessa. Erityisesti yksin tulleen nuoren kohdalla ympärillä olevan tukiverkoston mer-

kitys korostuu, koska omat sukulaiset ovat kaukana ja usein vaarallisissa olosuhteissa. (SPR www-sivut 2019.) Nuorilla on usein huoli kotimaassa olevista omaisistaan ja tällöin hyvin alkuun saatu kotoutumisprosessi ymmärrettävästi hidastuu. Näissä tilanteissa olisi tärkeää että nuorella olisi tukenaan henkilöitä joihin hän voisi luottaa ja joiden kanssa hän pystyisi avoimesti puhumaan omista peloistaan ja huolistaan.

3.5 Kotouttamistyötä ohjaava lainsäädäntö

Viranomaistyönä tehtävää kotouttamistyötä määrittää lainsäädäntö erittäin tarkasti. Näin ollen, lähtiessäni kehittämään kotouttamisen prosessia alaikäisiä henkilöitä koskien, tulee minun huomioida lainsäädännön luomat reunaehdot prosessiin liittyen. Tässä luvussa nostan tiivistetysti esille niistä tärkeimmät.

Suomen perustuslain 2. luvussa määritellään jokaista Suomessa asuvaa henkilöä koskevat perusoikeudet. Kyseisen luvun 6 momentin mukaisesti kaikki ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai minkä tahansa muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. (Suomen perustuslaki 731/1999, 6§.)

Lakia kotouttamisen edistämisestä (1386/2010) sovelletaan kaikkiin niihin henkilöihin joilla on voimassa oleva oleskelulupa Suomeen. Lailla säädetään maahanmuuttajien kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ja niiden järjestämisvastuista. Esimerkiksi 2 luvun 8§ velvoittaa kuntia, työ- ja elinkeinotoimistoja sekä muita viranomaisia antamaan asianmukaista ohjausta ja neuvontaa kotoutumista edistävästä toimenpiteistä ja palveluista, sekä työelämästä. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 8§.)

Kun kyseistä lakia sovelletaan alle 18-vuotiaaseen lapseen, tulee lain mukaisesti erityistä huomiota kiinnittää lapsen etuun ja hänen kehitykseensä. Lapsen etua arvioitaessa on huomioitava myös lastensuojelulain velvoitteet. Kun laissa säädettyjä toimenpiteitä ja palveluita lähdetään toteuttamaan, täytyy lapsen omat toivomukset ja mielipide huomioida siten kuin hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttävät. Lapsen

kuulemisen tulee tapahtua kielellä ja murteella, jota lapsi ymmärtää. Selvittämättä asia voidaan lain mukaan jättää vain, mikäli selvittäminen olisi vaaraksi lapsen terveydelle tai olisi muutoin tarpeetonta. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 4§.)

Alaikäiselle, ilman huoltajaa maahan tulleelle ja oleskeluluvan saaneelle henkilölle, tulee lain mukaisesti kunnassa aina laatia kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan yhteisesti sovittuja kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluita. Se velvoittaa paitsi kunnan viranomaisia tarjoamaan näitä palveluita, myös maahanmuuttajaa toimimaan suunnitelmaan kirjatun mukaisesti omaa kotoutumistaan edistääkseen. Alaikäisen suunnitelmaa laadittaessa tulee paikalla olla lapsen lisäksi joko hänen huoltajansa tai edustajansa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 15§.)

Lain kotoutumisen edistämisestä mukaan muina kotoutumista tukevinä ja edistävinä palveluina voidaan järjestää alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneelle henkilölle lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluita (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 26§). Saman lain 27 ja 28§ paneudutaan ilman huoltajaa maassa asuvien lasten ja nuorten tukeen ja määritetään hoivaan, huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvistä tukitoimista. Lapsi/ nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on Suomessa huoltaja. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 27–28§).

Ulkomaalaislain tarkoituksena on hyvän hallinnon ja oikeusturvan edistäminen ja toteuttaminen ulkomaalaisasioissa. Näiden asioiden lisäksi lain avulla edistetään hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälistä suojelua kunnioittaen ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia, sekä huomioiden kansainväliset sopimukset joihin Suomi valtiona on sitoutunut. Ulkomaalaislakia ja sen säädöksiä sovelletaan ulkomaalaisen henkilön maahantuloon, maastalähtöön sekä oleskeluun sekä työntekoon Suomessa. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 1-2§.)

Lain 6§ määrittää lain soveltamista alaikäisiin ja sen mukaan tulee päätöksenteossa kiinnittää erityistä huomiota lapsen etuun, kehitykseen ja terveyteen liittyviin seikoihin. Myös tämä laki kehottaa kuulemaan 12 vuotta täyttäneen lapsen mielipidettä, ellei se ole tosiasiallisen tarpeetonta, ja huomioimaan se iän ja kehitystason mukai-

sesti. Ikä ei tämän lain mukaisesti ole täysin määrittävä tekijä, sillä myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, mikäli hänen kehitystasonsa on sellainen että näkemyksiin voidaan huomio kiinnittää. Lisäksi todetaan että alaikäisiä koskevat asiat tulee käsitellä kiireellisinä. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 6§.)

Hallintolain tarkoituksena on hyvän hallintotavan ja oikeusturvan toteutuminen erilaisissa viranomaistahoissa (Hallintolaki 434/2003, 1-2§). Viranomaisten tulee kohdella asiakkaita tasapuolisesti ja viranomaistoimien on oltava puolueettomia (Hallintolaki 434/2003, 6§). Lisäksi viranomaistoimintaa sitoo hyvän kielenkäytön vaatimus; käytettävän kielen tulee olla asiallista, selkeää ja ymmärrettävää. (Hallintolaki 434/2003, 9§).

Hallintolain 26§ säädetään että viranomaisen aloitteesta vireille tullessa asiassa tulee viranomaisen järjestää tulkitseminen tai kääntäminen, mikäli asianosainen ei osaa suomen tai ruotsin kieltä. Myös muissa kuin viranomaisen toimesta vireille tullessa asioissa tilanteissa voi viranomaisen huolehtia kääntämisestä tai tulkitsemisestä mikäli asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi tai asian selvittämiseksi näin tarvitaan. (Hallintolaki 434/2003, 26§.)

Edellä mainittujen lisäksi myös moni muu laki vaikuttaa maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa tehtävään työhön. Näitä ovat mm. jo aiemmin mainittu lastensuojelulaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista, kielilaki, laki ulkomaalaisrekisteristä ja laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta. Lakien lisäksi on olemassa joukko asetuksia ja säädöksiä joilla säädetään maahanmuuttoon liittyvistä asioista ja joita Suomi valtiona on sitoutunut noudattamaan. Tällaisia ovat esimerkiksi niin sanottu Geneven sopimus (YK:n pakolaissopimus), Euroopan ihmisoikeuksien julistus ja Haagin sopimus. Lapsiin ja nuoriin liittyen on Suomi sitoutunut noudattamaan YK:n lapsen oikeuksien julistusta ja UNHCR- sekä Save the children -suosituksia.

Suomessa myös lapsiasianeuvottelukunta on ottanut kantaa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten tilanteeseen. Sekä 11.3.2010 annetussa kannanotossa että vähemmistövaltuutetun toimiston vuonna 2010 laatimassa selvityksessä lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevassa päätöksenteossa todetaan,

että European Migration Network:n vuonna 2009 laatima raportti yksin ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa osoittaa selkeitä puutteita lapsen edun toteutumisessa. Kannanotossa esille nostetut puutteet turvapaikkaprosessissa liittyvät muun muassa vastaanottoon, Dublin-menettelyyn, ikämääriytyksiin, lapsen edustajan toimintaan, ihmiskaupan ja uhritumisriskin minimointiin, lapsen tarvitsemien tukipalvelujen ja koulutuksen saantiin sekä perheiden yhdistämiseen. Ratkaisuna lapsiasianeuvottelukunta ehdotti lastensuojelun asiantuntemuksen vahvistamista yksin tulevien turvapaikanhakijalasten vastaanotossa. Neuvottelukunta ehdotti myös, että lasten aseman parantamiseksi tulisi aloittaa selvitys, olisiko myös Suomessa perusteltua siirtyä Ruotsin tai Norjan toimintamalliin ja lainsäädäntöön lasten aseman turvaamiseksi. Ruotsissa lasten vastaanotto on eriytetty aikuisten vastaanotosta ja Norjassa lastensuojelu on kokonaisvastuussa alle 15-vuotiaiden maahan tulleiden lasten vastaanotosta. (Lapsiasia www-sivut 2019.)

3.6 Siirtymäriittiteoria

Nuoren saatua myönteisen päätöksen ja sen myötä kuntapaikan, on hän monella tavalla uuden edessä. Uudet työntekijät, mahdollisesti uusi asumismuoto ja joissain tapauksissa kokonaan uusi kotikunta – joka tapauksessa vastaanottokeskus tai alakäisyksikkö jo tuttuine kavereineen tulee jäämään taakse. Tuossa elämänvaiheessa nuori kuntalaiseksi muuttaessaan joutuu usein tekemään monia loppuelämänsä vaikuttavia päätöksiä. Usein hänellä ei muuttovaiheessa kuitenkaan ole mitään käsitystä tulevasta ja painolastina ovat usein traumaattiset kokemukset lähtömaasta ja pako-
matkan ajalta.

Suomalainen yhteiskunta kaikkine velvollisuuksineen pitäisi haastavassa tilanteessa kyetä ottamaan haltuun ja oppia itse huolehtimaan omista asioistaan, joten tilanne jo sinällään on paineinen. Tämä vaihe vaatii nuorelta runsaasti kärsivällisyyttä, koska informaatiota tulee paljon monesta suunnasta. Kelan etuuksien hakeminen ja laskujen maksamisen opettelu voivat kuulostaa suomalaisesta helpolta ja yksinkertaiselta asialta mutta ellei aikaisemmin ole kumpaakaan tehnyt, se voi olla hyvin sekavaa. Kela, jo sinällään instituutiona, on hyvin hankalasti hahmotettava asia henkilölle, jonka kotimaassa ei vastaavaa laitosta ole.

Lisäksi tuossa elämänvaiheessa voi olla ajankohtaista perheenyhdistämisprosessin käynnistäminen johon lapsi tarvitsee myös runsaasti ohjausta ja tukea. Prosessi on hankala ja kallis, eikä vanhempien Suomeen saaminen sen kautta ole kovinkaan varmaa. Tähän liittyvien lisäselvitysten hankkiminen ja täydennyspyyntöihin vastaaminen voi olla hyvin stressaavaa, varsinkin jos lähtömaassa olevat vanhemmat ja sisarukset, joilla ei ole käsitystä lapsen asemasta, oikeuksista ja velvollisuuksista Suomessa, painostavat häntä. Lisäksi lapsen oma ensimmäinen oleskelulupa on usein myönnetty vain vuodeksi, joten myös sen jatkohakeminen on ajankohtaista suhteellisen nopeasti kuntaan muuton jälkeen. Lapsi on tuossa vaiheessa tehnyt elämässään useita isoja ratkaisuja ja niiden myötä hän on siirtynyt elämänmuodosta hyvin toisenlaiseen. Aiempi tuttu elämä on vaihtunut täysin erilaiseen, tulevaisuus on vielä avoin ja se millaiseksi se tulee muodostumaan, ei ole aivan täysin lapsen itsensä päätettävissä. Maahanmuuttovirastossa selvitetään, ovatko oleskeluluvan perusteet edelleen olemassa ja mikäli ovat, jatkolupa yleensä myönnetään.

Yksilöiden elämä yhteisöissä muodostuu joukosta erilaisia siirtymiä. Lapsuudesta siirrytään kasvun myötä nuoruuteen ja jossain vaiheessa edelleen aikuisuuteen. Suomessa lasten polkuna on päivähoiton jälkeen siirtyä esikouluun, sen jälkeen peruskouluun ja myöhemmin joko lukioon tai ammatillisiin opintoihin. Myös työelämä on usein siirtymisiä työpaikoista toisiin, harva jää eläkkeelle ensimmäisestä työpaikastaan. Ihmisen sosiaalinen asema muuttuu ja muokkautuu näiden siirtymien johdosta; kun siirtymän kautta saa jotain, vastavuoroisesti jostain joutuu luopumaan. (Honko 1972, 141.)

Arnold Van Gennep on 1900-luvun alussa kehittänyt siirtymäriittiteorian (Honko 1972, 140). Siinä perusajatuksena on, että yksilön elämä yhteisönsä jäsenenä koostuu joukosta siirtymiä ja näiden siirtymien kautta muuttuu hänen sosiaalinen asemansa. Sopeutuessaan johonkin uuteen yksilö joutuu luopumaan jostakin vanhasta. Van Gennepin mukaan kaikissa siirtymisissä on sama, yhtenäinen peruskuvio, joka voidaan jakaa kolmeen erilliseen osaan: irtautuminen, marginaalikausi ja liittyminen. Irtautumisvaiheessa henkilö irtautuu edellisestä sosiaalisesta asemastaan - kaikista niistä käyttäytymismuodoista, velvollisuuksista ja oikeuksista jotka kuuluvat aiempaan asemaan. Marginaalivaiheessa henkilö on välitilassa kahden vaiheen rajapinnalla; vanha on jäämässä taakse eikä uutta vaihetta ole vielä omaksuttu – siihen vasta

valmistaudutaan. Kolmannessa vaiheessa, liittymisessä, henkilö omaksuu uuden asemansa ja siihen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. (Honko 1972, 141–142.)

VTT Marja Pentikäinen on väitöskirjassaan ”Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta” jäsentänyt pakolaisuutta Van Gennepin siirtymäriittiteorian näkökulmasta. Pentikäisen analyysin mukaan Van Gennepin huomio on ihmiselämän keskeisissä siirtymävaiheissa, esimerkiksi raskaus ja syntymä tai kihlautuminen ja avioliitto. Van Gennepin päämääränä on ollut selvittää irtaantumisen merkitystä sekä ihmiselle että yhteisölle jossa ihminen elää. Hänen huomionsa on ollut ihmisten positiossa tapahtuvien muutosten julkistamiseen liittyvien menojen rakenteellisessa toistuvuudessa eri kulttuureissa ja kaikissa elämänvaiheissa. Pentikäisen mukaan erityisesti pakolaistutkimuksessa olisi kuitenkin tärkeää jatkaa tarkastelua ohi liittymisvaiheen, joten hän on kehittänyt Van Gennepin teoriaan jatkumon, neljännen vaiheen, jota hän nimittää asettumiseksi. (Pentikäinen 2005, 35–37.)

Pentikäisen mukaan Van Gennep on pelkistänyt aineistostaan universaalin mallin jossa jokainen muutos kulkee saman, tietyn peruskaavan mukaisesti. Kulku etenee prosessimaisesti vaiheesta toiseen, irtaantumisesta välitilaan ja siitä liittymiseen. Pentikäinen näkee Van Gennepin teoriaan kehittämänsä jatkumon, asettumisen, paikantumisenä uuteen kotimaahan sekä aiempien olemassa olevien kulttuuristen ja sosiaalisten ulottuvuuksien kiinnittymisenä uuteen. (Pentikäinen 2005, 36–38.)

Siirtymäriittiteorian avulla voidaan myös alaikäisinä Suomeen tulleiden nuorten elämää pohtia hyvin monitasoisesti. Nuori on ennen Suomeen saapumisestaan käynyt elämässään läpi jo monta siirtymävaihetta. Lähtö kotimaasta (irtautuminen), matka (marginaalikausi), saapuminen Suomeen hakemaan turvapaikkaa ja sen mahdollinen saaminen (liittyminen) muodostavat kokonaisuutena siirtymäriitin jonka mukaan nuoren sosiaalinen asema, ja sen myötä roolinsa, on muuttunut hyvin paljon. Kotoutuminen voidaan nähdä tässä prosessissa asettumisena – kiinnittymisenä uuteen kotimaahan.

Kotimaassaan nuorella on ollut rooli perheensä lapsena, melko usein myös yhtenä perheen elättäjänä - Suomessa hänestä on tullut ilman huoltajaa maahan tullut alaikäinen, joka sijoitetaan asumaan ryhmäkotiin. Turvapaikkaprosessin aikana hänen

puhevaltaansa käyttää edustaja joka valvoo hänen etuaan eikä hänellä välttämättä itsellään ole käsitystä mikä on hänen etunsa. Oleskeluluvan saamisen myötä lapsen asema jälleen muuttuu ja hänelle syntyy oikeus Suomen sosiaaliturvaan, mistä hänellä ei välttämättä ole selkeää käsitystä. Lapsen elämässä tämä vaihe on usein hyvin hämmentävä ja sekava, ja hänellä on paljon kysymyksiä. Lapsi tarvitsee runsaasti tukea ja apua saavuttaakseen teorian neljännen vaiheen, eli ne oleelliset tiedot ja taidot joita kansalainen yhteiskunnassamme tarvitsee - asettuaan tänne.

Oman kehittämistehtäväni kannalta tärkein siirtymävaihe liittyy siis täysikäistymiseen, ajanjaksoon jolloin oleskeluluvan saanut nuori irtautuu itselleen jo tutuksi tulleesta ryhmäkodista ja on uuden vaiheen edessä muuttaessaan asumaan itsenäisesti kuntaan. Tässä vaiheessa nuorten elämässä on menossa marginaalivaihe, välitila, ja kotouttavan työn tarkoituksena on saada nuori liittymään yhteiskuntaan sekä asettumaan siihen sen täysivaltaisena ja osallisena jäsenenä. Suomalainen yhteiskunta on hänelle vielä vieras uusine käsitteineen, eikä näille nuorille ole turvapaikkaprosessin aikana välttämättä syntynyt täyttä ymmärrystä siitä, mitä kaikkea heiltä odotetaan yhteiskunnan tulevina jäseninä.

Kunnassa palveluita miettivän ja suunnittelevan henkilön tulee muistaa, että nämä nuoret kantavat mukanaan oman tähänastisen elämänsä siirtymiä. Heidän kohdallaan niillä on vaikutusta siihen miten kotoutuminen lähtee sujumaan; näillä nuorilla on usein takana monia asuinpaikkoja mahdollisesti useassa eri maassa, monia jäähyväisiä, hylkäämisen kokemuksia ja uusia liittymisiä. He ovat usein kokeneet väkivaltaa, nähneet omaistensa kuolevan, pakomatkan aikana on voinut olla kidutusta, hyväksikäyttöä tai muita kokemuksia jotka ovat jättäneet jälkiä nuorten mieliin. Luottamusta uuden kotimaan viranomaisiin ei välttämättä ole ja sen saavuttamiseksi pitää tehdä työtä - osoittaa että on luottamuksen arvoinen.

Aiemmat elämän siirtymät ovat muovanneet näiden nuorten ajatusmaailmaa, arvoja, moraalialia ja odotuksia, joten heidät tulee kohdata inhimillisesti, yksilöllisesti ja heitä aidosti kuunnellen. Näiden seikkojen vuoksi kuntaan siirtymiseen liittyvä siirtopalaveri olisi mielestäni järkevintä tehdä Lapset puheeksi - menetelmän Neuvonpitona, jossa nuorta kuullaan ja jonka avulla on mahdollista koota nuoren ympärille hänen yksilölliseen, konkreettiseen tuen tarpeeseensa vastaava verkosto.

4 LAPSET PUHEEKSI - TYÖ

4.1 Lapset puheeksi - menetelmän taustaa ja sen kuvaus

Lapset puheeksi -työn juuret ovat 1970–80-luvuilla, jolloin heräsi ymmärrys siitä, miten suuri merkitys vanhemman omalla voinnilla on lapsille ja koko perheen hyvinvoinnille. Asiaan liittyvä tutkimustyö ja ennaltaehkäisevien menetelmien kehittäminen lähtivät liikkeelle alun perin vanhempien mielenterveyden haasteista. Amerikkalainen professori Beardslee kehitti työryhmänsä kanssa perheintervention, jonka tarkoituksena oli perheiden ja lasten hyvinvoinnin tukeminen ja ongelmien ylisukupolvistumisen ehkäisy. Emeritaprofessori Tytti Solantaus toi työmallin Suomeen tutkijavierailultaan Bostonista vuonna 1996. Nykyisin työtä koordinoi, tutkii ja kehittää MIELI Suomen mielenterveys ry (entinen Suomen Mielenterveysseura). (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Lapset puheeksi - menetelmä, johon kuuluu Lapset puheeksi – keskustelu (kehittänyt Tytti Solantaus) ja Lapset puheeksi – Neuvonpito (kehittäneet Tytti Solantaus ja Mika Niemelä), on osa Toimiva lapsi & perhe (TLP)- menetelmäperhettä. Lapset puheeksi - menetelmän lisäksi samaan ”menetelmäperheeseen” kuuluvat professori Beardsleen yhdessä työryhmänsä kanssa kehittämä TLP -perheinterventio, sekä Bitta Söderblomin ja Matti Inkisen kehittämä Lasten ja vanhempien vertaistukiryhmä - menetelmä Vertti. Molemmista, sekä Lapset puheeksi – menetelmästä, että TLP – perheinterventiosta on tehty vaikuttavuustutkimuksia, joissa ne on todettu vaikuttaviksi vanhemmuuden tuen menetelmiksi. Suomessa tätä tutkimustyötä on tehty ma-sennusta sairastavien vanhempien perheissä ja syöpää sairastavien vanhempien perheissä useissa eri tutkimuksissa. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Kiinnostusta TLP – menetelmäperheeseen on ollut myös Suomen ulkopuolelta, erityisesti palveluissa joissa työskennellään sellaisten perheiden kanssa joissa vanhemmilla/ vanhemmalla on mielenterveyden häiriöitä. Vertti – menetelmäkoulutusta on viety Ruotsiin, ja menetelmää on siellä otettu käyttöön. Lapset puheeksi – menetelmä-osaajia on koulutettu laajemmin, ja menetelmä on otettu käyttöön muun muassa Australiassa, jossa sitä on hyödynnetty myös peliriippuvuuksista kärsivien vanhem-

pien palveluissa. Lapset puheeksi menetelmä on käytössä eri laajuuksissa Italiassa, Kreikassa ja Ruotsissa, lisäksi työ on aluillaan Japanissa Norjassa, Sveitsissä ja Virossa. Menetelmäperheeseen kuuluva opaskirjanen vanhemmille joilla on erilaisia mielenterveyden ongelmia, ”Miten autan lastani”, on ilmestynyt kahdellatoista eri kielellä. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Lapset puheeksi (LP) on kaksiportainen menetelmä, joka koostuu Lapset puheeksi - keskustelusta ja – Neuvonpidosta. Ensimmäinen vaihe, Lapset puheeksi - keskustelu järjestetään yhdessä tai kahdessa tapaamisessa vanhempien tai vanhemman asemassa olevan aikuisen kanssa ja se käydään erillisten, teemoitettujen loki-kirjojen avulla. Lokikirjoissa on omat, ikäkausikohtaiset osiot, joissa käsitellään kulloiseenkin ikäkauteen sopivia teemoja. Niissä tilanteissa jolloin omaa vanhempaa ei ole – kuten yksin Suomeen tulleiden nuorten kohdalla - nuori käy itse keskustelun työntekijän kanssa. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Käydyn keskustelun tarkoituksena on kartoittaa lapsen/nuoren tilanne eri kehitysympäristöissä (koti, koulu, vapaa-aika) sekä tunnistaa olemassa olevat vahvuudet ja haavoittuvuudet arjessa. Vahvuus on mikä tahansa asia joka lapsella/ nuorella sujuu tavallisesti arjessa (nuori herää esimerkiksi joka aamu kouluun), haavoittuvuutta voisi verrata haavaan josta voi jossain vaiheessa seurata ongelmia, ellei sitä hoideta ajoissa. Kartoituksen jälkeen laaditaan yhteisesti toimintasuunnitelma vahvuuksien ja arjen sujumisen vahvistamiseksi sekä mahdollisten haavoittuvuuksien poistamiseksi. Sellaisissa tilanteissa, jolloin tämä ei vanhempien/ työntekijän omin voimin ole mahdollista vaan tarvitaan lisää toimijoita suunnitellun toiminnan toteuttamiseksi, kutsutaan koolle Neuvonpito. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Menetelmän toinen vaihe, Neuvonpito, on verkostomainen työkokous jossa lapsen tai nuoren ympärille rakennetaan arkea tukeva verkosto sekä hänen mahdollisesta omasta sosiaalisesta verkostostaan, että tarkoituksenmukaisista palveluista. Neuvonpitoon osallistujat sitoutuvat tekemään konkreettisia tekoja ja lupaukset kirjataan paperille ylös. Verkostoa koottaessa kiinnitetään huomio siihen, kenellä on arjessa aidosti konkreettisia toimintamahdollisuuksia ja lapsella/ nuorella itsellään on mahdollisuus vaikuttaa siihen, keiden hän haluaa osallistuvan Neuvonpitoon. Tavoitteena on, että perhe pärjää arjessa. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Lapset puheeksi - työskentelyssä päämääränä on lapsen/ nuoren hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen tukeminen sekä konkreettinen tuki ongelmien ehkäisyyn. Pääasiallisena tavoitteena on arjen sujumisen varmistaminen niin hyvin kuin mahdollista erilaisissa kehitysympäristöissä huomioiden lapsen/ nuoren yksilölliset erityispiirteet sekä hänen elämäntilanteensa. Lapset puheeksi - työmenetelmän avulla tavoitellaan lapsen/ nuoren ja hänen elämässään olevien tärkeiden ihmisten välille yhteistä ymmärrystä ja keinoja niin arjen sujumiseen kuin yhteistyöhön toinen toistensa kanssa. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Lapset puheeksi -menetelmän perustana on ymmärrys siitä, miten erilaiset elämäntilanteet vaikuttavat perheisiin ja lapsiin/nuoriin. Se pohjautuu toisaalta myös ymmärrykseen arjessa tapahtuvan vuorovaikutuksen ja toiminnan merkityksestä lapsille/nuorille erilaisissa kehitysympäristöissä, sekä tietoon myönteisen kehityksen mahdollisuuksista elämän erilaisissa siirtymissä, nivelvaiheissa ja sellaisissa tilanteissa, jotka osoittautuvat haastaviksi. Menetelmä pohjautuu myös tietoon pärjävyyden merkityksestä kokoaikaisena, vuorovaikutuksellisen prosessina johon osallistuu lapsen/ nuoren koko ekologinen ympäristö palveluineen, sekä ymmärrykseen siitä että jokaisen ihmisen vahvuudet ja haavoittuvuudet ovat pohjimmiltaan sosiaalisia prosesseja, joihin on mahdollista vaikuttaa arjen konkreettisilla teoilla. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Lapset puheeksi työn peruseriaatteina voidaan nostaa esille vanhempien ja muiden kasvattajien oman toimijuuden ja yhteistyön merkitys. Myös kasvattajien ja lasten/nuorten yhteinen ymmärrys tilanteesta ja ongelmanratkaisun miettiminen ovat menetelmän tärkeitä periaatteita. Palveluntuottajilta ja viranomaistahoilta vaaditaan puolestaan arvostavaa asennetta ja sellaista yhteistyötä joka perustuu tasavertaiseen, jaettuun asiantuntijuuteen perheenjäsenten kanssa, sekä päättäjiltä palvelujen kehittämistä vastaamaan tarvetta toteuttaa lasten/nuorten suotuisaa kehitystä tukevaa toimintaa. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

Tiivistäen voisi luonnehtia, että Toimiva lapsi - ja perhetyön tarkoituksena on lapsen/nuoren suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen sekä ylisukupolvisiksi muuttuvien ongelmien ehkäiseminen. Työssä laitetaan painopiste lapsen/nuoren hy-

vinvoinnin kannalta keskeisten vahvuustekijöiden kartoitukseen ja vahvistamiseen sekä ongelmien esiintuomiseen ja ennalta ehkäisyyn erilaisissa kehitysympäristöissä. Työssä rakennetaan yli sektorirajojen ulottuvia, tarkoituksenmukaisia palveluita joiden tarkoitus on saada arki sujumaan. (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020.)

4.2 Lapset puheeksi – menetelmä eri palveluissa

Lapset puheeksi – menetelmä on useissa Suomen kunnissa otettu käyttöön terveydenhuollossa, sosiaalihuollossa ja rikosseuraamustyössä sekä erilaisissa lasten kehitysympäristöissä esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja kouluissa - laajimmillaan Lapset puheeksi - työ kattaa koko alueen palvelujärjestelmän (Suomen Mielenterveystalon www-sivut 2020). Porissa Lapset puheeksi - keskustelu pyritään käymään universaalisti äitiysneuvoloissa raskausviikoilla 30–32 ja 2-vuotisneuvolassa sekä varhaiskasvatuksessa. Menetelmäosaajia on koulutettu ja koulutetaan kouluihin, päiväkoteihin ja erilaisiin palveluihin koko ajan. Alueen oppilaitoksista Satakunnan ammattikorkeakoulu (SAMK) kouluttaa kaikki sosionomi- ja sairaanhoitajaopiskelijansa menetelmäosaajiksi.

Sekä Kunta- että Terveydenhoitolain perusteella yksi kaupungin kaikille toimijoille kuuluva perustehtävä on hyvinvoinnin edistäminen, se kuuluu kaikille toimijoille. Terveydenhuoltolain mukaan kunnanvaltuustolle on valmisteltava valtuustokausittain laaja hyvinvointikertomus, ja tämän lisäksi on valtuustolle raportoitava kuntalaisten terveydestä, hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä vuosittain. Hyvinvointikertomusta voidaan pitää yhtenä kuntajohtamisen työkaluna jonka laatimiseen osallistuu sekä kaupungin hyvinvointityöryhmä, että asiantuntijoita eri toimialueilta. Hyvinvointikertomus luo suuntaviivoja kunnan strategiatyölle, toiminnan ja talouden suunnittelutyölle sekä poliittiselle päätöksenteolle. Porin kaupungin Hyvinvointikertomus 2013–2016 ja Hyvinvointisuunnitelma 2017–2020 – asiakirjaan on yhtenä kehittämisehdotuksena liittyen vanhempien osallisuuden lisäämiseen kirjattu ”Toimiva Lapsi & perhe-menetelmän käyttöönotto kaikissa palveluissa, sisältäen muun muassa Lapset puheeksi – menetelmän”. (Porin kaupungin www-sivut 2020.)

4.3 Lapset puheeksi Maahanmuuttoviraston työmenetelmänä

Lapset puheeksi - menetelmä on myös Maahanmuuttoviraston yksiköihinsä valitsema työmenetelmä ja sitä juurrutetaan valtakunnallisesti vastaanottokeskuksiin ja alaikäisyksiköihin ”Lapset puheeksi (Lp) -menetelmä vastaanottopalveluissa - psykososiaalista tukea lapsiperheille ja haavoittuville” – hankkeen avulla. Ajatuksena on, että Lapset puheeksi - keskustelu käytäisiin vastaanottokeskuksissa paitsi lapsiperheiden vanhempien kanssa, myös alaikäisyksiköissä yksin tulleiden nuorten kanssa siinä vaiheessa kun nuorelle laaditaan kasvatussuunnitelma, ajallisesti noin 1-3 kuukauden kuluttua nuoren saapumisesta alaikäisyksikköön, ja aina silloin kun huomataan nuoren elämäntilanteessa olevan jotain erityisiä haavoittuvuuksia. Tavoitteena nuorten kohdalla on erityisesti, että menetelmän yhteydessä rakentuu nuoren ja työntekijän suhde, toistensa tuntemus ja nuoren kokemus kuulumisesta omaan yksikkönsä. (Valiola henkilökohtainen tiedonanto 8.10.2018.)

Maahanmuuttoviraston tiedotteen mukaan jo 22 vastaanottokeskusta on ottanut menetelmän käyttöön. Tavoitteena on, että vuoden 2020 aikana se olisi käytössä kaikissa 39 vastaanottokeskuksessa ja 6 alaikäisyksikössä. Lapsia ja nuoria (0-17-vuotiaita) asuu vastaanottokeskuksissa noin 2160, mikä on yli viidesosa kaikista asiakkaista. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2019.)

4.4 Lapset puheeksi - menetelmä Porin kaupungin maahanmuuttotyössä

Meillä Porin kaupungin maahanmuuttotyössä on syksyllä 2018 otettu systemaattiseen käyttöön Lapset puheeksi (Lp)-menetelmä kuntaan muuttavien lapsiperheiden kanssa työskentelyyn. Tällä hetkellä Lp – menetelmä on käytössä aina silloin kun uusi lapsiperhe tulee kuntalaiseksi ja perheessä on erityisiä haasteita liittyen joko perheen elämäntilanteeseen tai lapsen/nuoren elämän omiin haasteisiin. Sosiaaliohjaajat käyvät perheissä Lp-keskustelut ja kartoittavat perheen lasten tai nuorten arjen sujumista yhteistyössä vanhempien kanssa. Tilanteesta, ja lapsen iästä, riippuen myös lapsen on mahdollista osallistua keskusteluun aktiivisena toimijana. Tuolloin lapsen pitää keskustelun jälkeen olla voimaantunut sekä tiedostaa ja tunnistaa omia vahvuuksiaan arjessa.

Mikäli arjen sujumiseen liittyen nousee esille haavoittuvuuksia joihin vanhemmat kokevat tarvitsevansa laajemmin ulkopuolista apua, siirtyy vetovastuu sosiaalityöntekijälle joka kutsuu kokoon Neuvonpidon. Käytännössä Lapset puheeksi - keskusteluja olemme käyneet jonkin verran tarpeen mukaan, Neuvonpitoja on pidetty harvemmin. Menetelmästä olemme laatineet asiakkaille jaettavan esitteen, josta suomen kielen lisäksi on käännösversio englannin ja arabian kielellä.

Mielestäni meillä Porin kaupungin maahanmuutto – ja pakolaistyössä menetelmän käyttö olisi nyt syytä laajentaa alaikäisenä Suomeen tulleen ja Porista kuntapaikan saavan lapsen/ nuoren kohdalla hänen muuttaessaan Poriin; koen että olisi tuhlausta jättää hyödyntämättä se tieto joka oleskeluluvan saavasta ja kuntalaiseksi muuttavasta nuoresta on jo olemassa – erityisesti nyt kun menetelmä on, ja tulee myös jatkossa olemaan, käytössä vastaanottokeskuksissa ja alaikäisyksiköissä. Nuoren oma ohjaaja on turvapaikkaprosessin aikana käynyt jo hänen kanssaan Lapset puheeksi - keskustelun ja hänellä on näin ollen paras tieto nuoresta sekä siitä millaista tukea ja ohjausta nuori mahdollisesti tarvitsee muuttaessaan omilleen. Tämä tärkeä tieto nuoren tuen tarpeesta siirtyisi Neuvonpidossa täsmällisesti kunnan työntekijälle ja mahdolliselle jälkihuollon työntekijälle sekä muulle tukiverkostolle. Myös kuntaan muuttava nuori saisi oman äänensä kuuluviin ja hän pystyisi vaikuttamaan siihen miten ja millaisen tuen turvin itsenäinen arki lähtee sujumaan.

Menetelmän käyttö vastaa näin ollen hyvin myös lainsäätäjän vaatimukseen 12 vuotta täyttäneen henkilön mielipiteen huomioimisesta. Nuorelle syntyy tunne että hänen omilla ajatuksillaan ja mielipiteellään on merkitystä ja häntä kuullaan, mikä osaltaan vaikuttaa positiivisesti luottamuksen syntymiseen. Koska menetelmää ollaan ottamassa vastaanottokeskuksissa ympäri Suomen systemaattiseen käyttöön, ja monessa yksikössä se on työvälineenä jo käytössä, tulee se olemaan nuorelle tuttu siinä vaiheessa kun hän on siirtymässä kuntalaiseksi Poriin.

Yksin Suomeen tulleiden nuorten kohdalla heidän oma sosiaalinen verkostonsa on usein melko suppea, joten neuvonpitona järjestettävä siirtymäpalaveri palvelisi erityisen hyvin kuntaan muuttovaiheessa. Harrastusten kautta heillä kuitenkin on usein löytynyt tuttavuuksia, samoin koulusta ja jollakin voi olla edustaja joka jatkaa nuoren tu-

kemista tukihenkilönä hänen täytettyään 18 vuotta. Nuoren on mahdollista niin halutessaan pyytää esimerkiksi urheilujoukkueen valmentaja, oma opettaja tai pidempään Suomessa asunut ystävä mukaan neuvonpitoon, jos hän ajattelee että kyseinen henkilö voi häntä jossain arjen asiassa auttaa ja tukea.

Neuvonpidossa esille nostettavat asiat ovat sellaisia, joilla on konkreettista vaikutusta arjen sujumiseen; nuoren kanssa on helpompi lähteä rakentamaan yhteistyötä ja luottamusta, kun hän huomaa että häntä kuullaan ja hän saa konkreettista apua juuri niissä arkipäivän asioissa, jotka hän kokee ongelmallisiksi. Nuorelle tulee selkeä ymmärrys, kuka auttaa häntä missäkin asiassa, koska tämä kirjataan ylös. Siirtymäriittiteoriassa esiin nostetut vaiheet liittyminen ja asettuminen sujuvat helpommin ja kotoutuminen lähtee sujumaan kitkattomammin.

5 KEHITÄMISTYÖN TEORIA JA KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelma ja kehittämistyöni tavoite

Kehittämistyöni käynnistyi vuonna 2017 opintojeni myötä. Mietin kehittämistehtävääni tuolloin aihetta ja vaihtoehtoja oli itselläni useita. Totesimme yhteisesti tiimissä että kehittämistarve oli tuolloin akuutein prosessissa, missä alaikäisenä Suomeen tullut ja oleskeluluvan saava lapsi tai nuori muuttaa vastaanottopalveluiden piiristä kuntalaiseksi Poriin. Muuttovaiheeseen kaivattiin tiedonkulun parannusta ja työnjaon selkeyttämistä; epätietoisuutta oli muun muassa viranomaisyhteistyössä ja sidosryhmätyöskentelyssä. Käytännön työssä tunnistimme siis kehittämistarpeen olemassaolon. Kehittämistyöni tavoitteeksi valikoitui toimivan ja selkeän mallin kehittäminen sujuvoittamaan työnjakoa ja tiedonkulkua kuntaan muuton prosessissa silloin, kun alaikäisenä ilman huoltajia Suomeen tullut nuori saa oleskeluluvan tulee täysikäiseksi ja muuttaa kuntalaiseksi Poriin. Kehittämistyötä tehdessäni ja erityisesti käytyäni perheryhmäkoti Metsäkodossa, aloin pohtimaan syvemmin nuoren omaa roolia ja osallisuutta prosessissa ja totesin että osallisuudella on iso merkitys kotoutumisen onnistumisessa – nuoren itsensä kuuluu olla aktiivinen toimija omassa elämässään. Näin ollen työnjaon selkeyttämisen ja tiedonkulun parantamisen rinnalle nostin tuossa vaiheessa kolmanneksi kehittämisen kohteeksi nuoren oman osallisuuden lisäämisen prosessissa.

Yhteistyössä tiimin kanssa kartoitimme tahot, joiden näkökulma olisi hyvä saada kuuluviin kehittämistyössä, joten kehitettävän asian kannalta oleelliset toimijat valikoituivat mukaan kehittämisprosessiin viranomaisnäkökulmasta. Käytännössä tällaisiksi toimijoiksi valikoituivat perheryhmäkodin henkilökunta, Porin kaupungin mahanmuutto- ja pakolaistyön tiimi sekä nuorten edustajat, eli tahot jotka kuntaan siirtymisen yhteydessä tekevät yhteistyötä. Mahdollisuuksieni mukaan pyrin huomioimaan jokaisen toimijan näkökulman ja tarpeet, joten haastattelin edustajat ja perheryhmäkodin henkilökunnan siitä mikä prosessissa on ollut toimivaa ja toisaalta mil-laisiin asioihin he kaipaavat parannusta. Selvitin jo olemassa olevia malleja ja ratkaisuja laatimalla sähköpostikyselyn muihin kaupunkeihin ja kuntiin. Kehitettyä tietoa tulen jakamaan avoimesti ja mielestäni kuntiin siirtyminen ilman huoltajia tulleiden

nuorten kohdalla olisi järkevää, ja myös tavoiteltavaa, soveltaa Porin mallin mukaisesti myös laajemmin Suomessa.

5.2 Toimintatutkimus ja palvelumuotoilu

Kehittämistyöni on suunnittelu- ja kehittämistutkimus, jossa on mukana toimintatutkimuksen ja osittain myös palvelumuotoilun elementtejä. Hannu L. T. Heikkisen mukaan toimintatutkimus ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan tutkimusstrateginen lähestymistapa joka voi hyödyntää välineenään erilaisia tutkimusmenetelmiä. Toimintatutkimukselle on tyypillistä toiminnan ja tutkimuksen samanaikaisuus sekä pyrkimys yhdistää käytännön kehittämistyö ja tutkimus – halutaan löytää se tieto joka parhaiten palvelee käytäntöjen kehittämistä. Toimintatutkimusta ohjaa käytännöllinen intressi – miten asiat ovat nyt ja miten ne voi tehdä paremmin? (Heikkinen 2015, 204.)

Perusluonteeltaan toimintatutkimus on sosiaalinen prosessi, jossa kehittämisen kohteena on ihmisten välinen yhteistoiminta. Tutkimustyötä on tehty työyhteisössä osallisena toimintaan samalla sitä kehittäen; näin ollen en ole lähtenyt tarkastelemaan asiaa ulkopuolisena vaan sisältä päin, aktiivisena toimijana. Heikkisen mukaan juuri tämä erottaa toimintatutkimuksen perinteisestä objektiivisesta tutkimuksesta jossa tutkimusta tehdään välimatkan päästä. Toimintatutkimuksen avulla saatava tieto on Heikkisen mukaan tulkinta tietystä näkökulmasta ja esiin tulisi nostaa kaikkien asiainosaisten äänet. (Heikkinen 2015, 205.) Tämä on juuri sitä, mihin olen kehittämis-tehtävässä pyrkinyt mahdollisimman laaja-alaisesti. Työni tavoitteina ovat olleet nimenomaan yhteistyön selkeyttäminen, tiedonkulun parantaminen sekä nuoren oman osallisuuden lisääminen, joiden toteutuessa kuntaan muutto sujuvoituu, siihen liittyvät päällekkäisyydet ja epätietoisuus vähenevät, ja itse kotoutuminen lähtee alkuun mahdollisimman nopeasti ja sujuvasti.

Toimintatutkimuksessa tutkimuskysymyksen muotoilu alkaa tutkimustehtävän määrittämisellä; pohditaan sitä miten asioiden tulisi olla. Pohdinta jatkuu keskustelulla miten tähän lopputulokseen päästään ja millaista tietoa kehittämisen tueksi tarvitaan. Näin ollen toimintatutkimuksessa on mukana osallistava elementti ja näin ollen se voidaan ajatella yhteisöllisenä kehittämisen strategiana. (Heikkinen 2015, 209.)

Nämä ajatukset ovat kulkeneet punaisena lankana myös omassa tutkimustyössäni. Kehittämistyössäni olen pyrkinyt löytämään mallin, joka vastaisi parhaalla mahdollisella tavalla lainsäädännön asettamiin reunaehtoihin, mutta olisi myös käytännön tasolla selkeä ja toimiva selkeyttäen työnjakoa ja parantaen tiedonkulkua. Olen pyrkinyt löytämään menetelmän, joka nostaisi esille aidosti myös kuntaan siirtyvien nuorten äänen. Olen hyödyntänyt erilaisia metodeja tiedonhankintaan ja erityisesti kehittämisen alkuvaiheessa sekä loppuvaiheessa on mukana ideoimassa ollut tavalla tai toisella koko kulloinenkin tiimi.

Toimintatutkimuksen ohella palvelumuotoilussa on joitakin elementtejä, jotka voin liittää omaan työhöni; palvelumuotoilussa kehittämistoiminta perustuu palvelun käyttäjien ja muiden osapuolten toiminnan, tilan, tarpeiden, toiveiden ja muiden palvelun taustatekijöiden syvälliseen, empaattiseen ymmärtämiseen ja osapuolten osallistamiseen uusien ideoiden luomisessa (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 72.). Tarkoituksenani ei ole ollut luoda varsinaista palvelua perinteisessä mielessä vaan toiminnan kehittämisen kautta luoda malli jonka mukaan toimien saadaan hyötyä kaikille osapuolille. Omassa työssäni olen tehnyt tiedonkeruuvaiheen mahdollisimman laajasti, jotta jokaisen toimijan ääni saadaan näkyväksi ja tulee kehittämistyössä kuuluksi.

5.3 Kehittämistyöni menetelmät ja tiedonhankinta

Mietimme kehittämistyöni aihetta yhdessä Porin maahanmuuttopalveluiden työntekijöiden kanssa ja kehittämisprosessiin osallistui koko tiimi. Metodeina hyödynsin ovensuukyselyitä, työkokouksia, henkilökohtaisia haastatteluja, ryhmähaastattelua sekä benchmarkingia sähköpostikyselyiden muodossa. Kehittämistyötä tehdessäni ja mallia suunnitellessani hyödynsin lisäksi omia näkemyksiäni sekä kokemustani maahanmuuttotyötä tekevänä sosiaaliohjaajana. Tiedon kerääminen oli näin ollen laajaa ja avaan sitä tarkemmin tässä kappaleessa.

Henkilökohtaisesti haastattelin oman tiimini sosiaalityöntekijän ja lastensuojelun sosiaaliohjaajan, joiden vastuualuetta yksin tulleet alaikäiset nuoret ovat alkuvaiheessa pääosin olleet. Lisäksi kävin perheryhmäkoti Metsäkodossa jossa haastattelin yksikön esimiehen, vastaavan ohjaajan ja kaksi ohjaajaa. Siellä oli pyynnöstäni tehty

henkilöstölle kysely kehittämistehtävääni ajatellen; kävimme yhdessä tuloksia läpi ja sain mukaani koosteen henkilöstön mietteistä. Sähköpostilla laitoin lisäksi kolmelle porilaiselle edustajalle kysymyksiä siitä, miten he ovat nähneet edustettaviensa kuntaan muuttojen sujuvan ja mitä parantamishdotuksia heillä mahdollisesti on asiaan liittyen. Lisäksi tein tämän vuoden puolella sähköpostikyselyn hanketyöntekijä Virpi Valiolan avustuksella vastaanottokeskuksiin siitä, onko Lapset puheeksi - menetelmä jo jossain paikkakunnalla käytössä oleskeluluvan saaneiden siirtyessä kuntiin tai kaupunkeihin. Oman tiimin jäseniä lähestyin ovisuukyselyiden muodossa useasti, lisäksi käsitelimme kehittämistehtävääni ja sen etenemistä muutamassa tiimitapaamisessa sekä arjen keskusteluissa työn lomassa.

5.3.1 Ryhmäkodin henkilökunnan haastattelu

Söörmarkun perheryhmäkodissa, Metsäkodossa, kävin 29.3.2017 ja haastattelin tuolloin muuttovaiheen sujuvuudesta vastaavan ohjaaja Tarja Ikosen ja Niittykodon (tukiasunnot) vastaavan ohjaajan Henna Karimin, osan aikaa paikalla oli kysymyksiin vastaamassa myös kaksi ohjaajaa. Aluksi sain kuulla, miten Metsäkodosta tuli ryhmäkoti. Vuoden 2015 keväällä oli tullut kyselyä halukkuudesta alkaa kyseiseen toimintaan ja hyvin nopealla aikataululla toiminta käynnistyi. Toimintaa hallinnoitiin tuolloin Espoosta käsin ja Metsäkotoon sijoitettiin 21 poikaa. Oleskelulupapäätöksiä alkoi tulla vuoden 2016 aikana. (Ikonen & Karim henkilökohtainen tiedonanto 29.3.2017)

Metsäkotoon sijoitetut pojat elivät normaalia nuoren henkilön arkea, tekivät kotitöitä, kävivät koulua ja harrastivat omien mieltymyksiensä mukaan. Heille pidettiin info-tilaisuuksia erilaisista aihepiireistä 3-5 hengen pienryhmissä. Aiheita olivat muun muassa omien toiveiden ja kykyjen kartoitus, asumisneuvonta, kouluasiat, terveydenhuollon asiat ja kuntaan siirtyminen. (Ikonen & Karim henkilökohtainen tiedonanto 29.3.2017)

Lokakuussa 2016 Maahanmuuttovirasto teki linjauksen ryhmäkodin toiminnan loppumisesta puolen vuoden siirtymäajan jälkeen. Tuon jälkeen toiminta on jatkunut perheryhmäkoti-toimintana Porin kaupungin ostopalveluna. Alle 16-vuotiaat lapset asuvat perheryhmäkodissa, jossa on henkilökuntaa paikalla ympärivuorokautisesti ja

16–18-vuotiaat lapset tukiasunnoissa joissa öisin ei ole henkilökuntaa. Perhehoidossa on kolme poikaa. Täysi-ikäiset nuoret siirtyvät asumaan itsenäisesti omiin asuntoihin. (Ikonen & Karim henkilökohtainen tiedonanto 29.3.2017)

Metsäkodon ohjaajat olivat pyynnöstäni kirjanneet palaverissaan yhteisesti ylös sellaisia asioita, jotka heidän mielestään joko sujuivat tai eivät sujuneet yhteistyössä Porin kaupungin kanssa. Palautetta tuli seuraavanlaisista asioista:

- Nuorten asioita oli suunniteltu ainoastaan virkamiesten kesken, eikä ryhmäkotiin tai nuoriin ollut käyty tutustumassa tai ohjaajiin otettu yhteyttä ennen verkostotapaamisia. Perhehoitomallia oli suunniteltu ilman että ryhmäkodin ohjaajiin oli oltu yhteydessä, he lukivat aiheesta sanomalehdestä. Ohjaajien mielestä koko prosessi oli hoidettu liian kiireisellä aikataululla ja liian vähäisellä perehtymisellä.
- Asumismuodon määrittämisvaiheessa Metsäkodon ohjaajien näkemykselle ei annettu painoarvoa vaan palaverissa oli mainittu useaan kertaan että viranomaiset tekevät päätökset. Ohjaajien mukaan näin asia myös oli, mutta heidän mukaansa viranomaiset eivät poikia tunteneet päätöstä tehdessään.
- Positiivista oli, että jokainen nuori pääsi kouluun, mutta ohjaajien mielestä ikä- ja tasoeroa ei ollut huomioitu vaan kaikki oli laitettu samalle luokalle.
- Yhteistyötahojen tietämättömyys maahanmuuttoasioista; yhteistyö poliisin kanssa ollut haastavaa koska poliisilla ei ollut kunnollisia tietoja siitä, miten alaikäisten yksin tulleiden kanssa toimitaan. Yhteistyö oli sujunut hyvin Ankkuri-tiimin kanssa.
- Terveystietojärjestelmä; epätietoisuutta oli ollut tulkkien käytöstä, kieli-asioista ja jo siitä, mitä palveluja nuorille yleisesti ottaen kuuluu. Kulttuurieroja ei ollut ymmärretty ja erityisesti psykososiaalisiin palveluihin pääsy oli ollut hankalaa. Sairaanhoidopiirillä maahanmuuttajiin liittyvät koulutukset annettiin henkilöstölle vasta paljon maahanmuuttoaallon jälkeen. Käynneillä ohjaajat olivat joutuneet selvittämään paljon näitä asioita.
- Nuorille luvatut tukiperheet, jotka eivät olleet toteutuneet sovitusti. Ohjaajien mukaan myös kotoutuminen olisi sujunut tukiperheen avulla nopeammin. Tähän liittyen he toivat esille sen että tukihenkilöitä olisi ollut tarjolla koska hei-

tä oli ilmoittautunut Metsäkodon ohjaajille, mutta Porin kaupungin henkilöstöllä ei ollut aikaa heitä rekrytoida.

- Sosiaalihoitajien riittämättömyys ja se että tarvittaessa ei saanut kiinni.
- Nuorten valmiudet itsenäiseen asumiseen siirtymisessä; ohjaajien näkemyksen mukaan kaikki eivät olleet valmiita asumaan itsenäisesti 18 vuotta täytettyään ja tulisi olla mahdollisuus tarvittaessa asua tuetusti 21 ikävuoteen asti niissä tilanteissa kun pelkkä jälkihuolto ei ole riittävä tukitoimi
- Kuntaan siirtymiseen liittyvä muuttoneuvonta pakollista, mutta siihen ei valmista mallia olemassa. He olivat luoneet mallin itse ryhmäkodissa.
- Asumismuodon kilpailutusten kesto oli ollut liian pitkä ja aiheuttanut epävarmuutta sekä pojille että ohjaajille, koska kukaan ei osannut sanoa tulevasta mitään. Poikia oli mietityttänyt, joutuvatko he mahdollisesti muuttamaan muualle tutusta ympäristöstä ja ohjaajia töiden loppuminen.

5.3.2 Haastattelu

Haastattelin 16.2.2018 sovitusti maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimin sosiaalityöntekijän ja lastensuojelun sosiaalihoitajan, jotka alkuvaiheessa oli valittu työparina hoitamaan yksin Suomeen tulleiden alaikäisten nuorten asioita Porissa. Loppuvuodesta 2016 Porin kaupungin maahanmuuttajakoordinaattori, ELY-keskuksen ja ryhmäkoti Metsäkodon edustajat sekä molemmat edellä mainitut Porin kaupungin työntekijät olivat pitäneet ryhmäkoti Metsäkodossa verkostopalaverit, joissa he tapasivat henkilökohtaisesti jokaisen pojan ja miettivät kullekin tarkoituksenmukaisen asumismuodon. Lopputuloksena oli, että perhehoitoon siirtyi kolme poikaa, loput jäivät perheryhmäkotiin. (Dahlström-Pätäri & Wahlman henkilökohtainen tiedonanto 16.2.2018)

Sosiaalihoitajasta tuli vastuutyöntekijä perhehoitoon sijoitettaville ja kolmelle Metsäkotoon jäävälle pojalle, loput 7 poikaa jäivät sosiaalityöntekijän vastuulle. Porissa päätettiin lisäksi tarjota itsenäisesti asumaan muuttaville 18–21-vuotiaille nuorille kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa, ja kilpailutuksen kautta palveluntuottajaksi valikoitui Ehjä ry. Heillä on tällä hetkellä Porissa 2 työntekijää. Poikiin liittyvissä asioissa yhteistyö on sujunut hyvin niin viranomaisten välillä, kuin myös jälkihuollon

työntekijöiden ja viranomaisten välillä; yhteistyö on ollut läheistä ja toimivaa ja tiedonkulku on toiminut pääosin hyvin. (Dahlström-Pätäri & Wahlman henkilökohtainen tiedonanto 16.2.2018)

Edellä mainituista haastatteluista totean yhteenvetona sen, että osapuolille on jäänyt samoista verkostopalavereista hyvin erilaiset näkemykset. Viranomaisten mielestä asiat ovat sujuneet yhteisymmärryksessä ja sujuvasti ja jokainen poika on tavattu sekä kuultu henkilökohtaisesti. Metsäkodosta saamani palautteen mukaan nuorten asioista päätettiin viranomaisten kesken, ilman että nuoriin tutustuttiin, eikä ohjaajien näkemyksille annettu juurikaan painoarvoa. Lisäksi luvutut asiat (tukiperheet) jäivät ohjaajien mielestä toteutumatta. Metsäkodosta saamassani palautteessa nostettiin esille osittain myös asioita joihin Porin kaupungin maahanmuuttotiimissä ei ole päättävältä, esimerkiksi valmistavan opetuksen järjestäminen joka kuuluu sivistystoimelle, tai terveystalvuihin liittyvät asiat.

5.3.3 Nuorten edustajien haastattelu

Suomessa käräjäoikeus määrää jokaiselle alaikäisenä, ilman huoltajaa Suomeen tullelle turvapaikanhakijalapselle edustajan. Edustajan käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa, toimii lapsen apuna ja hoitaa lapsen viranomaisasioita, lisäksi hän on lapsen mukana turvapaikkaprosessiin kuuluvassa turvapaikkapuhuttelussa. Edustajan tehtävänä on myös varmistaa että lapsen etu huomioidaan ja että se toteutuu. Maahanmuuttovirasto maksaa edustajalle tehtävästä palkkion. (Maahanmuuttoviraston www-sivut 2018.)

Yhteistyöstä ja sen sujuvuudesta Porissa lähestyin huhtikuussa 2018 lähettämälläni sähköposti-kyselyllä neljää henkilöä, jotka ovat toimineet edustajan tehtävässä syksystä 2015 alkaen ja joiden edustettavat asuivat Porissa. Vastaukset sain kolmelta edustajalta, yksi heistä ei kiireeseen vedoten halunnut kysymyksiini vastata. Kaksi edustajista esitti toiveen että heidän nimiään ei julkaista, joten käytän termejä edustaja 1, edustaja 2 ja edustaja 3. Edustajalla nro 1 on neljä edustettavaa, edustajalla nro 2 on kaksi edustettavaa, samoin edustajalla nro 3.

Esitin heille seuraavat kysymykset:

- 1) Miten päädyit edustajaksi?
- 2) Mitä edustajana pidät tärkeimpinä tehtävinäsi?
- 3) Miten yhteistyö on sujunut perheryhmäkodin/-kotien kanssa? Miten yhteistyö on sujunut Porin kaupungin viranomaisten kanssa? Entä mahdollisen muun lapsen/ nuoren kanssa työskentelevän tahon kanssa (jälkihuollon työntekijä, tukihenkilö tms.)
- 4) Kuntaan siirtymisen prosessi; millaisia haasteita olet havainnut a) Porissa b) mahdollisesti jossain toisessa kaupungissa/ kunnassa? Mikä toimii, mikä ei? Mahdolliset omat ehdotukset siirtymisen sujuvoittamiseksi?
- 5) Omat mietteesi ja pohdinta asiaan liittyen?

Kaikki kolme edustajaa olivat aloittaneet vuonna 2015 ja saaneet tehtävään koulutuksen, jonka jälkeen aloittaneet tehtävässä. Tärkeimpinä edustajan tehtävinä mainittiin nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin seuraaminen, asioiden hoitaminen ja tarvittaessa niiden selvittäminen (Edustaja 1 sähköposti 7.5.2018). Edustaja 2 mukaan tärkeä edustajan tehtävä on toimia puuttuvan huoltajan sijaisena kaikissa virallisissa asioissa ja osallistua nuoren kanssa muun muassa Migrin (=Maahanmuuttovirasto) turvapaikkapuhutteluihin. Edustajan kuuluu myös luoda nuoreen luottamuksellinen suhde, perehtyä hänen tilanteeseensa ja huolehtia että hän saa omien tarpeidensa mukaista hoivaa ja ohjausta (Edustaja 2 sähköposti 12.9.2018.) Edustaja on henkilö, kenelle nuori voi kertoa hoitopaikassaan mahdollisesti ilmenevistä epäkohdista. Edustaja toimii yhteistyössä lapsen ja eri toimijoiden kanssa (Edustaja 3 sähköposti 12.9.2018.)

Tehtävien asianmukainen hoitaminen edellyttää jokaisen kolmen edustajan mukaan toimivia yhteistyösuhteita asioita hoitaviin tahoihin ja toimijoihin. Saadakseen yhteistyön toimimaan, tulee osallisten toimijoiden kunnioittaa ja kuulla toistensa näkemyksiä ja heidän keskinäisen vuorovaikutuksensa tulee olla tasavertaista. Myös tiedonkulun tulee sujua esteettä. (Edustaja 1 sähköposti 7.5.2018; Edustaja 2 sähköposti 12.9.2018.; Edustaja 3 sähköposti 12.9.2018.)

Yhteistyön sujumisesta nousi vastauksissa selkeästi esille hajontaa. Edustaja 1 kertoi, että yhteistyö kaupungin työntekijöiden kanssa oli sujunut kiitettävästi ja joustavasti.

Hänet oli kutsuttu mukaan nuoren palaveriin ja asioita liittyen muun muassa asumiseen ja rahan käyttöön oli käsitelty yhteisesti. Myös ryhmäkodin ohjaajien kanssa yhteistyö oli ollut helppoa ja keskustelu avointa ja luotettavaa. Nuoren asioista oli tiedotettu hänelle hyvin. Hän toi esille että vaihtoehtoisia asumismuotoja voisi olla enemmän ja yksiköt pienempiä mikä loisi turvallisuutta ja auttaisi sopeutumisessa ja ikävässä. Samoin ryhmäkodin tiukat ”säännöt” olivat mietityttäneet ja hän toi esille että säännöt kuuluu luonnollisesti olla, mutta niiden tiukkuus oli jäänyt mietityttämään. Työntekijöille hän kaipasi enemmän koulutusta psyykkisiin ongelmiin ja traumoihin liittyen sekä kokonaisvaltaisesti empaattisuutta työöteeseen. (Edustaja 1 sähköposti 7.5.2018.)

Edustajien 2 ja 3 vastaukset olivat suhteellisen yhtenevät joten käsittelen ne samassa kappaleessa. Heillä yhteistyö perheryhmäkodin kanssa ei ollut toiminut hyvin. Molemmat toivat esille että henkilökunnan kanssa tehtyihin sopimuksiin ei voinut luottaa, eikä tieto kulkenut perheryhmäkodin henkilöstön välillä – jokaisen kanssa piti asioita käydä erikseen läpi. Heidän kokemuksensa mukaan perheryhmäkodissa ei ollut tietoa edustajien tiedonsaantioikeuksista vaan asioita heidän näkemyksensä mukaan jopa salattiin mikä haittasi edustajana toimimista. Ohjaajien vaihtuvuus oli ollut suurta eikä nuoren omaohjaaja ollut aina tiedossa tai sitä ei ollut edustajille kerrottu salassapitoon vedoten. Edustaja 2 toi esille että kyse ei ollut yksittäisten ohjaajien tarkoituksellisesta asioiden vaikeuttamisesta vaan hän koki että järjestelmä jo itsellään oli outo. (Edustaja 2 sähköposti 12.9.2018; Edustaja 3 sähköposti 12.9.2018).

Viranomaisyhteistyötä edustajalla nro 2 oli ollut sosiaalipäivystyksen, lastensuojelun ja aikuissosiaalityön kanssa. Hänen kokemuksensa mukaan lastensuojelun työntekijöillä ei ollut tuossa vaiheessa käsitystä edustajan roolista, tehtävistä tai oikeuksista, johtotasolla asiat oli kuitenkin otettu vakavasti ja niihin oli puututtu. Tuo jakso oli kuitenkin kokonaisuudessaan jäänyt lyhyeksi. (Edustaja 2 sähköposti 12.9.2018.)

Aikuissosiaalityön maahanmuuttupuolen työntekijöiden kanssa yhteistyötä oli ollut kaikilla kolmella edustajalla. Edustajat kuvasivat yhteistyötä mutkattomaksi ja keskustelua vuorovaikutukselliseksi. Edustajat kokivat hyvänä asiana, että oli ollut nimetyt työntekijät joihin saattoi olla yhteydessä, heitä oli kuunneltu kun oli ollut kysyttävää ja oli voinut luottaa siihen että asiat hoidetaan sovitusti. Nuoret ja heidän tarpeensa oli edustajien näkemyksen mukaan huomioitu yksilöllisesti. Edustajan roo-

lista oli ollut aluksi epäselvyyttä myös aikuissosiaalityössä, mutta pienen alkukankeuden jälkeen asiat olivat alkaneet hoitumaan. Myös TE - toimiston henkilöstön kanssa asiat olivat sujuneet hyvin. (Edustaja 1 sähköposti 7.5.2018; Edustaja 2 sähköposti 12.9.2018.; Edustaja 3 sähköposti 12.9.2018.)

Edustajien tehtävät ovat hyvin moninaiset ja niiden asianmukainen hoito edellyttää luottamuksen syntymistä lapsen ja edustajan välillä. Edustajien vastauksissa nousivat esille yhteistyön merkitys lasten asioita hoidettaessa, osallisten toimijoiden keskinäisen kunnioitus ja arvostus sekä erityisesti tiedonkulun merkitys. Porin kaupungin työntekijöiden kanssa asiat olivat sujuneet suhteellisen hyvin, enemmän haasteita edustajilla oli ollut perheryhmäkodin työntekijöiden kanssa – ilmeisimmin Maahanmuuttoviraston ohjeistuksen sekavuuden vuoksi.

5.3.4 Muiden kuntien/ kaupunkien käytäntöjä

Benchmarking, vertailukehittäminen, on menetelmä jossa opitaan hyviltä esikuvilta parhaista käytännöistä ja sen tavoitteena on oman toiminnan kehittäminen saatua oppia hyödyntäen. Kehitystoiminta tapahtuu käytännössä usein vierailujen avulla mutta myös muilla keinoilla, esimerkiksi yhteistyössä toimintaa organisaatioiden välillä kehittäen tai, kuten omassa kehittämistyössäni, sähköpostikyselyiden avulla. Benchmarking voi olla myös organisaation sisäistä kehittämistä jolloin yksiköt vertailevat toimintaansa keskenään oppien toistensa hyvistä käytännöistä. (University of Eastern Finland www-sivut 2017.)

Kartoitin helmi-maaliskuussa 2018 sähköpostitse 21 eri kuntaan/ kaupunkiin lähettämieni sähköpostikyselyiden avulla seuraavanlaisia asioita: Miten kyseisessä kunnassa/ kaupungissa toimii kuntaan siirtyminen alaikäisen henkilön kohdalla; ketä toimijoita on mukana ja millainen rooli kullakin toimijalla on prosessissa? Millaisia hyviä käytäntöjä kyseisessä kunnassa/ kaupungissa on käytössä? Millaisissa asioissa on ollut ongelmia ja millaisia ongelmia on esiintynyt?

Vastaanottaja - paikkakunnat kartoitin niin, että otin mukaan Suomen suurimmat kaupungit, sekä noin Porin kokoiset pienemmät kaupungit, kunnat tai kuntayhtymät (jatkossa käytän näistä paikoista nimitystä kunta). Yhteystietoja sain Porin kaupun-

gin maahanmuuttotyön koordinaattorilta. Noin kolmasosasta sain nopeasti vastauksia, että he eivät käytännössä työskentele alaikäisten, yksin Suomeen tulleiden maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa ja toista kolmannesta en käytännössä tavoittanut lainkaan sähköpostilla tai puhelimitse joko sen vuoksi että kyseinen henkilö ei ollut enää maahanmuuttotyössä tai henkilöä ei yksinkertaisesti tavoittanut useista yhteydenottoyrityksistä huolimatta.

Muutamasta kunnasta, erityisesti Tampereelta ja Pohjois-Pohjanmaalta, sain täsmällistä tietoa heidän malleistaan ja saatoin todeta, että ELY-keskukset ohjaavat käytännössä hyvin tarkkaan alaikäisten henkilöiden kuntaan siirtymisen prosessia. Valtakunnallisesti on linjattu joitakin periaatteita ja paikallisesti sovittu tietyistä pelisäännöistä. Pirkanmaan alueelle oli tehty ELYn ja Migrin yhteistyönä ohjeistus siirtymävaiheeseen vuodenvaihteessa 2017–2018 ja Pohjois-Pohjanmaalle luotu ”VOKista kuntaan” - alueellinen toimintamalli alkukesällä 2016. Alueellista mallia on siellä ollut luomassa työryhmä, johon ovat kuuluneet ELY-keskus, alueen vastaanottokeskuksia (mukaan lukien alaikäisyksiköitä), pakolaisia vastaanottavia kuntia sekä edustajat TE- palveluista ja Maahanmuuttovirastosta. Koko Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen alueella sovelletaan edelleen tätä nimenomaista mallia. Muutoin ei erityisiä ”omia malleja” ollut luotu, tai niitä ei minulle paljastettu.

Sähköpostikyselyn tuloksista totesin, että Suomessa alaikäisten, ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijoiden osalta kuntiin siirtymistä säädellään pitkälti yleisten, valtakunnallisten ohjeistusten kautta, eikä omia alueellisia malleja, Tampereen seutua ja Pohjois-Pohjanmaata lukuun ottamatta, juuri maassamme ole kehitetty. Tämä vahvisti osaltaan ajatustani, että oman alueellisen toimintatavan kehittämiseksi on Porissa tarve. Koen, että mallin kehittäminen käytännön työn näkökulmasta hyödyntää parhaiten kaikkia osapuolia.

5.3.5 Tiimipalaverit ja sähköpostikysely tiimiläisille sekä vastaanottokeskuksiin

Oman tiimini työntekijöiden kanssa olen keskustellut kehittämistehtävästäni useasti työpäivien lomassa, erityisesti kehittämistyön alkuvaiheessa vuonna 2017. Tarkoituksenani oli silloin kartoittaa jonkinlaisia suuntaviivoja Porin mallin kehittämiseen liittyen. Asiaan paneuduimme tuolloin enemmän muutamassa kuukausittaisessa tii-

mitapaamisessa ja ovensuukyselyssä, mutta sen jälkeen prosessin kehitystyö on ollut pääasiassa omalla vastuullani syksyyn 2019 asti, jolloin nostin kehittämistyöni uudelleen pohdittavaksi ja yleisempään keskusteluun.

Kävimme kehittämistehtävääni liittyen lyhyen keskustelun tiimitapaamisessa maanantaina 11.11.2019 jonka jälkeen 13.11.2019 lähetin muille tiimin jäsenille sähköpostikyselyn, johon tiivistin itselleni heränneen vahvan näkemyksen siitä, että mielestäni kuntaan siirtyminen olisi Porissa järkevintä hoitaa Lapset puheeksi - työmenetelmän Neuvonpitona. Perustelin mielipiteeni sillä, että jokainen tiimimme työntekijä on jo aiemmin koulutettu Lapset puheeksi - menetelmäosaajaksi ja myös sillä, että Maahanmuuttovirasto on valinnut menetelmän osaksi omaa toimintaansa joten se on siirtyville nuorille menetelmänä tuttu, ja sinällään looginen malli myös meillä käyttöön otettavaksi. Nostin esille myös sen tiedon, että nuorten vahvuudet ja haavoittuvuudet ovat alaikäisyksiköissä henkilöstöllä tiedossa ja Neuvonpidossa on helppo siirtää olemassa oleva tieto meille päin. Pyysin muita tiimiläisiä asiaa pohtimaan ja sen jälkeen laittamaan ajatuksiaan sähköpostitse minulle.

Sain vastauksena kolme sähköpostia joista poimin tärkeimpinä ajatuksina sen että kuntaan siirtyessä meillä Porin kaupungin maahanmuuttotyössä on jo käytössä alkukartoitus/ kotoutumissuunnitelma- lomake, jossa käydään läpi samoja asioita ja teemoja kuin Lapset puheeksi - menetelmässä. Toisena seikkana nousi esille se, että aloite mahdolliseen Neuvonpitoon tulisi tulla muuttovaiheessa perheryhmäkodin puolelta, ei sosiaalitoimesta, ja kolmas mielipide oli se, että täysi - ikäistyneen nuoren osalta palvelutarvearvio ja jälkihuoltopalvelut ovat riittävä tukimuoto ja heitä tulisi kohdella aikuistuvana nuorena, ei lapsena. Lapset puheeksi - menetelmää ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi menetelmäksi tässä vaiheessa nimenomaan sen vuoksi että nämä nuoret ovat jo täysi-ikäisiä. Yhdessä sähköpostissa nostettiin esille seikka, että kuntaan muutto on iso muutos nuoren elämässä ja Neuvonpito voisi olla hyvä tapa pohtia sekä Lapset puheeksi - keskusteluissa esille nousseita haasteita, että kartoittaa nuoren olemassa olevaa verkostoa.

Lähiesimiehemme otti keskusteluun myös kantaa sähköpostitse ja nosti esille huomion, että vaikka menetelmän nimi on Lapset puheeksi-menetelmä, ei se kosketa pelkästään lapsia vaan myös aikuistuvia nuoria. Hän nosti esille myös huomion että menetelmä käsitteinen on näille nuorille jo vastaanottokeskusajalta tuttu ja näin ollen

tätä polkua on selkeä jatkaa sekä kuntaan siirtyessä, että myös kunnassa. Hän toivoi myös että asiassa voitaisiin käydä keskustelua, mikäli jokin vaihtoehtoinen menetelmä olisi tiedossa ja antoi aikarajan mihin mennessä mahdollinen vaihtoehtoinen menetelmä tulisi tuoda julki. Tähän ei tietoni mukaan tullut vastausta.

Laitoin tuossa vaiheessa, esimieheni kanssa keskusteltuani, sähköpostitse hanketyöntekijä Virpi Valiolalle kysymyksen, onko hänellä tiedossa olisiko muissa kaupungeissa Lapset puheeksi-menetelmä käytössä lapsiperheiden ja ilman huoltajaa Suomeen tulleiden saadessa oleskeluluvat ja siirtyessä kuntalaisiksi. Virpi Valiola ei tiennyt tilannetta tältä osin, joten hän välitti sähköpostini vastaanottokeskuksiin ympäri Suomen. Vastaukset tiedusteluun olen tähän mennessä saanut Tampereelta, Kotkasta, Helsingistä sekä Oulusta, jonne olimme olleet jo yhteydessä keväällä 2018.

Tampereella yhteistyöstä on ollut puhetta, tosin tämä on siellä vielä suunnitteluasteella. Sosiaaliohjaaja/ perhetyöntekijä Tampereen vastaanottokeskuksesta toi sähköpostissaan esille että olisi melko hyödyllistä että menetelmällä tuotettu tieto välittyisi kunnan maahanmuuttajapalveluihin. Heillä on ollut myös puhetta siitä että he järjestäisivät Lapset puheeksi -koulutusta yhteistyössä kaupungin maahanmuuttajapalveluiden työntekijän kanssa jolloin koulutuksissa voisi nostaa esille maahanmuuttajataustaisten perheiden ja nuorten erityistarpeet ja -haasteet. (Lukkarinen sähköposti 10.12.2019)

Kotkan hybridiyksikön ohjaaja kertoi sähköpostissaan että menetelmä oli heillä otettu käyttöön vasta kolmisen kuukautta aiemmin joten kovin runsaasti he eivät olleet sitä ehtineet vielä käyttää. He olivat kuitenkin ehtineet jo todeta menetelmän hyväksitavaksi tutustua uusiin nuoriin sekä aiemmin tulleiden kohdalla tietojen päivittämiseksi. Neuvonpitoja he eivät Kotkan hybridiyksikössä olleet vielä järjestäneet. (Kholopov sähköposti 24.12.2019)

Helsingissä maahanmuuttajapalveluissa menetelmän käyttöön on koulutettu kaksi ohjaajaa ja he olivat menetelmää testanneet myös asiakastyössä. Tuloksena he olivat todenneet, että menetelmässä on paljon hyvää ja käyttökelpoista mutta se on niin aikaa vievä että tuolloisessa resurssitilanteessa menetelmän käyttöönotto ei ollut realistista. Helsingin kaupungin jälkihuollon maahanmuuttoyksikön johtava sosiaalityöntekijä Minna Tuovinen totesi sähköpostissaan että hän olisi erittäin kiinnostunut tar-

kemmin kuulemaan Porin kokemuksista asiassa ja hän mietti että käyttöönotto voisi olla mahdollista myös heillä jossakin vaiheessa, koska he olivat saaneet rekrytoitua lisää työntekijöitä. (Tuovinen sähköposti 10.1.2020)

Ouluun olimme olleet heidän tilanteeseensa liittyen olleet yhteydessä sähköpostitse jo aiemmin. Maaliskuussa 2018 Oulussa oli tilanne, että noin puolet henkilökunnasta oli koulutettu Lapset puheeksi - menetelmäosaajiksi. Menetelmää he olivat käyttäneet harvakseltaan, mutta Oulun vastaanottokeskuksen kriisi- ja perhetyöntekijän mukaan menetelmän hyöty on merkittävästi suurempi kuin mitä keskustelujen määrästä voisi ajatella. Hänen mukaan menetelmän myötä lapset ja perheet tulevat enemmän näkyviksi ja huomioiduksi jokaisen ammattiryhmän perustyössä. Kriisi- ja perhetyöntekijä nostaa esille myös sen, että Lapset puheeksi - menetelmän perusajatus siitä että vanhempi on lapsensa paras asiantuntija ja työntekijä tasavertainen, on enemmän kuin sopiva nimenomaan pakolaistyöhön jossa henkilöillä on takana elämää turvattomassa kotimaassa ja pakomatkan aikana. Tässä mielessä tämänhetkisen perhetilanteen ymmärtäminen, vahvuuksien löytäminen yhdessä perheen/ nuoren kanssa, on tärkeää. (Kantola sähköposti 5.3.2018)

5.3.6 Alaikäisen alkukartoitus/ kotoutumissuunnitelma

Kehittämistyöhöni liittyen järjestimme tammikuussa 2020 tapaamisen lähiesimieheni ja Porin kaupungin maahanmuuttotyön koordinaattorin kanssa. Tapaamisen tarkoitus oli miettiä, miten voimme selkeyttää tilannetta, koska asiaan liittyen oli ilmennyt selkeästi asioiden väärin ymmärtämistä mikä oli johtamassa ristiriitatilanteisiin. Tapaamista varten olin tehnyt koosteen Maahanmuuttoviraston ”Lapset puheeksi (Lp) - menetelmä vastaanottopalveluissa - psykososiaalista tukea lapsiperheille ja haavoittuville” – hankkeesta tiedossani olevista faktoista ja miettinyt myös omaa pohdintaa asiassa. Kävimme yhteisesti läpi myös edellä mainitsemiä tulokset joita sain sähköpostikyselystä eri vastaanottokeskuksiin. Tapaamisen yhteydessä mietimme järkevää tapaa hyödyntää olemassa olevaa tietoa tiimissämme.

Totesimme edellä mainitun tiedon perusteella yhteisesti, että olemassa olevaa, vastaanottokeskuksissa jo kerättyä, tietoa on turha jättää hyödyntämättä ja kuntaan muutto olisi järkevintä toteuttaa Porissa Neuvonpidon mallia hyödyntäen. Kuluvan

kevään aikana on kaksi nuorta muuttamassa perheryhmäkodista pois ja totesimme että heidän kohdallaan menetelmä olisi järkevä ottaa käyttöön. Lupauduin tässä tapaamisessa myös katsomaan meillä tällä hetkellä käytössä olevan ”Alaikäisen alkukartoitus/ kotoutumissuunnitelman” Lapset puheeksi - ”silmälasiin” läpi ja sovimme että esittelen huomioni tiimipalaverissa 11.2.2020. Lomaketta tarkastellessani pidän mielessäni sen, että kaikki meillä käytössä olevat lomakkeet ovat uusiutumassa määrämuotoisiksi Sosiaalihuollon asiakaskirjarakenteiden yhtenäistämiseen liittyvässä prosessissa, joten myös tämä asia pitää huomioida turhan työn poistamiseksi.

Lomakkeesta tein ensimmäiseksi huomion että siinä kysytään osittain päällekkäisiä tietoja, tähän en ota tämän enempää kantaa edellä mainitun, jo käynnistyneen, asiakirjarakenteiden uudistusprosessin vuoksi koska sen myötä tilanne tulee tältä osin korjaantumaan. Alkukartoitus/ kotoutumissuunnitelmaan kirjataan nuoren henkilötiedot, passi- ja oleskelulupatiedot, yhteystiedot, asumismuoto ja omaohjaaja, edustajan, vanhempien sekä Suomessa mahdollisesti asuvien sukulaisten tiedot. Nuori saa antaa kielitaidostaan oman arvionsa, lisäksi häneltä kysytään mahdolliset olemassa olevat suoritettut koulutukset ja työkokemus.

Nuorta haastatellaan edellä mainittujen asioiden lisäksi nykytilanteesta (tiivistetty kuvaus koulutuksesta, terveys- ja perhetilanteesta sekä sosiaalisesta tuesta ja läheisverkostosta) voimavaroista (vapaa-aika ja harrastukset, kontaktit suomalaisiin sekä vahvuudet joita tulisi hyödyntää), omista tavoitteista ja muusta verkostosta (toiveita ja itsenäistymistavoitteita). Osa lomakkeesta on varattu kotouttamistoimenpiteiden kartoitukseen (palvelutarve). Sen lisäksi nuorelta kysytään suostumus tietojen luovuttamiseen ja vaihtamisen viranomaisten välillä.

Totesin, että tapaamisessa kysyttävät ja lomakkeeseen kirjattavat asiat ovat teemallisesti pääosin samoja joita Lapset puheeksi - menetelmän mukaisessa Lp- keskustelussa käydään läpi lokikirjojen avulla keskustellen, asiasisällöltään kyse on siis suurin piirtein samoista asioista. Mielestäni tässä ”Porin mallissa” kyse ei kuitenkaan ole siitä mitä nuorelta kysytään, vaan siitä miten asioita kysytään ja mitä sen jälkeen tapahtuu? Näin ollen tulemme suuremman asian äärelle – työntekijän oman ajattelutavan muutokseen - mikä lienee usein se vaikein asia toteuttaa.

Kotouttamislain mukaan jokaisen alaikäisenä, ilman huoltajaa maahan tulleelle ja oleskeluluvan saaneelle henkilölle, tulee kunnassa aina laatia kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan yhteisesti sovittuja kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluita (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 15§). Kunnan viranomaiset toteuttavat lain kirjainta ja suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen ja hänen edustajansa kanssa, esille nousevat asiat kirjataan suunnitelmaan ja asia jää valitettavan usein tähän. Esimerkiksi, jos lapsella on koulunvaihto edessä eikä hän koulua haluaisi vaihtaa, ei asian ääreen sen tarkemmin pysähdytä ja jäädä hänen kanssaan asiasta enempää keskustelemaan tai selvittämään - saati että mietittäisiin miten asia saadaan ratkaistua. Helposti ajatellaan että tämä on koulutoimen asia, ja se jätetään siihen. Tai jos nuorella on henkisesti vaikeaa, hänelle kerrotaan psykiatrian palveluista, tämä kirjataan lomakkeeseen ja asia jää siihen. Suomalaiselle nuorelle ohjaus keskustelemaan ongelmastaan voi usein olla alku hoitosuhteelle, mutta toisenlaisesta kulttuuri-taustasta tulevalle nuorelle koko ajatus keskusteluavusta voi olla täysin vieras. Ei hän välttämättä ymmärrä mitä apua hänelle on siitä että hän käy asioistaan puhumassa jonkun itselleen vieraan ihmisen kanssa. Ei nuori välttämättä edes ymmärrä käsitettä mielenterveys – kotimaassa ei näistä asioista ole välttämättä puhuttu ”hulluksi leimaantumisen” pelosta. Se että tämä asia nyt todetaan ja kirjataan lomakkeeseen, mutta mitään muuta asian vuoksi ei tehdä, vain siirtää ja yleensä pahentaa ongelmaa. Kuitenkin tässä asiassa on edetty lain mukaan, suunnitelma on laadittu ja nuorta kuultu. Mutta onko nuori oikeasti tullut kuulluksi ja saako hän avun?

Näin toimien ei nuorelle välity tunne että hänestä välitetään, tällöin myös luottamus jää syntymättä. Suunnitelmaa laadittaessa pitää yhteistyössä nuoren kanssa miettiä miten häntä voidaan parhaiten tilanteessa auttaa, mihin hän voi ja haluaa mennä, sekä kuka voisi hänet sinne saattaa. Jos nuori ei tässä vaiheessa ole halukas menemään mihinkään, tulisi nuorta kuulla erityisen tarkalla korvalla, kysyä esimerkiksi mitä hän olisi kotimaassaan tehnyt vastaavassa tilanteessa ja koettaa saada asiaan jokin ratkaisu. Kotoutumissuunnitelman laatijan tulee tarvittaessa pystyä kysymään myös itseltään, mitä minä voin tehdä auttaakseni tätä nuorta tässä asiassa ja olla valmis apu konkreettisesti myös toteuttamaan. Näin saadaan syntymään aito, luottamuksellinen suhde ja nuorelle tulee tunne että joku oikeasti välittää siitä mitä hänelle kuuluu ja miten hän voi. Tämä luo hyvän lähtökohdan tähän muutosvaiheeseen nuoren elämässä. Edellä mainitut asiat ovat valideja myös silloin kun nuorelle laaditaan jälkihuolto-

suunnitelmaa sekä erityisesti silloin kun jälkihuolto on päättymässä nuoren täyttäessä 21 vuotta.

6 KUVAUS PORIN MALLISTA

Millainen siis on käytännössä ”Porin malli” oleskeluluvan saaneen nuoren siirtyessä kuntalaiseksi Poriin? Turvapaikkaprosessiin ja oleskeluluvan myöntämiseen liittyviin asioihin ei kuntien viranomaisten ole mahdollista vaikuttaa, niihin liittyen vastuu on Maahanmuuttovirastolla, josta annetaan ohjeistus vastaanottokeskuksiin ja alaikäisyksiköihin. Maahanmuuttovirasto on prosessiin liittyvää ohjeistusta kehittänyt ja päivittänyt usein nopealla aikataululla aina tilanteiden muuttuessa viime vuosina.

Turvapaikkaprosessin läpi käytyään ja oleskeluluvan edellytysten täytyessä Maahanmuuttovirastosta myönnetään nuorelle oleskelulupa yleisimmin joko 1 tai 4 vuodeksi. Nuori ja hänen edustajansa saavat mahdollisimman nopeasti ryhmäkodin sosiaalityöntekijältä tiedon kuntaan siirtymisen prosessista ja samassa yhteydessä he tekevät yhteistyössä alaikäisen palvelutarvearvion asumisen suhteen. Heti muuttoinfon jälkeen ryhmäkodista/ tukiasumisyksiköstä tehdään nuorelle kuntasijoitushakemus, jolla palvelutarvearvion ja yksikön näkemyksen pohjalta nuorelle haetaan joko perheryhmäkoti- tai tukiasumisyksikköpaikkaa. Kuntasijoitushakemus tehdään aina alaikäisenä yksin Suomeen tulleille nuorille, myös heille jotka ovat tulleet täysikäiseksi turvapaikkaprosessin aikana, koska kaikilla näillä nuorilla voi olla oikeus kunnan järjestämään jälkihuoltoon.

Kuntasijoitushakemuksen perusteella ELY - keskus kartoittaa alueensa kunnat ja selvittää mikä kunta on valmis alaikäisen vastaanottamaan, sekä osoittaa nuorelle asumuksen muodon - perheryhmäkodin tai tukiasumisyksikön. Vastaanottava kunta päättää itsenäisesti, mitä palveluita se alueellaan tarjoaa. Kuntapaikan löydyttyä ELY - keskus informoi vastaanottokeskusta ja nuoren edustajaa joka tiedottaa asian nuorelle. Nuoren saatua tiedon kuntapaikasta, järjestetään ”Porin mallissa” muuttopalaveri Lapset puheeksi - menetelmän Neuvonpitona tässä vaiheessa, mikäli nuori muuttaa asumaan itsenäisesti omaan asuntoon tai uuteen asumisyksikköön. Neuvonpitoon osallistuvat viranomaisten lisäksi kaikki ne tahot, joilla on nuoren muuttoon tai itsenäisen elämän alkamiseen liittyen jotain konkreettista tukea hänelle annettavana. Tämän mallin mukaan toimittaessa saa nuori alkuvaiheeseen riittävän, konkreettisen tuen saadakseen elämänsä alkuun uudessa vaiheessa. Mikäli nuoren elämä jatkuu en-

nallaan, tutussa paikassa, ei erityisiä toimenpiteitä luonnollisesti tarvita, ellei lapsen elämässä ole jotain erityistä syytä miksi Neuvonpito tulisi järjestää jo tuossa vaiheessa.

Neuvonpidon kokoonkutsujana toimii nuoren vastuutyöntekijä perheryhmäkodista/ alaikäisyksiköstä ja siihen kutsutaan nuoren ja mahdollisen edustajan lisäksi vastaanottavan kunnan (Pori) sosiaalityöntekijä, tarvittaessa tulkki, sekä mahdollisen tulevan asumisyksikön työntekijä. Lisäksi neuvonpitoon kutsutaan tilanteen mukaan jälkihuoltotyöntekijä (mikäli jälkihuolto on alkamassa) ja/ tai nuoren mahdollinen tukihenkilö. Mukaan voidaan kutsua myös esimerkiksi nuoren ystävä, opettaja tai esimerkiksi urheiluseuran valmentaja, mikäli nuori niin haluaa tai jos todetaan että tässä muutosvaiheessa juuri tämä henkilö voi nuorta jollakin tavalla konkreettisesti tukea. Osallistujat ovat siis lakisääteisten viranomaisten lisäksi sellaisia henkilöitä, jotka voivat jollakin konkreettisella tavalla nuorta tässä muutosvaiheessa tukea tai auttaa. Neuvonpidossa on kyse verkostomaisesta työkokouksesta jonka osallistujiin myös nuorella on sananvaltaa.

Neuvonpidossa todetaan että nuori on oleskeluluvan nyt saanut ja muuttamassa, sekä se millä tavalla muutos konkreettisesti hänen elämäänsä tulee vaikuttamaan eri kehitysympäristöissä. Esille nostetaan mahdolliset haavoittuvuudet - sekä ne, mitkä nuori on tuonut palvelutarvearviossa esille, että ne mitkä asiat nuoren oman työntekijän mukaan ovat sellaisia joista tulevaisuudessa voi seurata hankaluuksia. Tässä siirtävävaiheessa tulee nuoren elämässä olemaan monta asiaa, mitkä muuttuvat - erityisesti silloin kun hän muuttaa itsenäisesti asumaan; voi olla että hän ei koskaan ole asunut yksin ja jo se pelottaa. Nuori tulee todennäköisesti tarvitsemaan apua niin periasioissa kuin myös muissa elämän perusasioissa. Jokainen Neuvonpitoon osallistuva henkilö voi nuorta jollakin konkreettisella tavalla auttaa ja saa äänensä kuuluviin tasavertaisesti, kukaan ei istu tilaisuudessa vain kuuntelemissa.

Neuvonpidossa huolia ja haavoittuvuuksia pyritään hälventämään ja nuoren kanssa yhdessä mietitään millaisissa asioissa hän kokee tukea tarvitsevansa ja se, kuka voi konkreettisesti nuorta näissä asioissa auttaa ja tukea kotoutumisen alussa. Nämä huolet ja lupaukset kirjataan paperille toimintasuunnitelmaksi, joten nuori saa kirjallisen lupauksen avusta. Lisäksi, kun nuori näkee saman pöydän ääressä uudet työntekijän-

sä ja kuulee millaista apua ja tukea hän keneltäkin saa, se osaltaan lisää luottamusta ja rohkaisee täysin uuden edessä. Nuori saa paremmin varmuutta siitä, että vaikka tulevaisuus sisältää paljon haasteita, hän ei jää yksin asioiden kanssa, vaikka asumismuoto muuttuu. Neuvonpidon lopuksi sovitaan yleensä seurantatapaaminen sekä siihen osallistuvat henkilöt esimerkiksi kaksi viikkoa toteutuneen muuton jälkeen. Mikäli todetaan että joku oleellinen henkilö puuttui tästä ensimmäisestä neuvonpidosta, on hänet mahdollista kutsua tähän seurantatapaamiseen.

Muuttopalaverissa sovitun aikataulun mukaisesti nuori muuttaa mahdollisimman nopeasti siihen asumismuotoon joka hänelle on osoitettu ja elämä jatkuu kuntalaisena Porissa. Neuvonpidon seurantatapaaminen järjestetään sovitun aikataulun mukaisesti ja siinä käydään läpi ne asiat joista ensimmäisessä Neuvonpidossa sovittiin, ja samalla varmistetaan että jokainen nuorta auttamaan luvannut on lupauksensa myös hoitanut. Mikäli jokin asia on osoittautunut sellaiseksi että lisätukea tarvitaan, mietitään yhdessä ja konkreettisin ratkaisuin, miten se voidaan parhaiten hoitaa. Nuoren elämä lähtee näin sujumaan niin, että hänellä on arjessa aidosti turvaverkosta ympärillään ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan mahdollistuu parhaalla mahdollisella tavalla tässä tärkeässä muutosvaiheessa. Kotoutumissuunnitelma/ alkukartoitus tehdään pian kuntaan muuton jälkeen Lp-mallin mukaisesti nuoren kanssa häntä kuullen ja hänen kanssaan keskustellen.

7 POHDINTA

Tämä kehittämisprosessini on edennyt pitkän kaavan kautta monen tekijän vuoksi, joukkoon on mahtunut niin oman elämäntilanteen muutoksia kuin läheisten ihmisten menetyksiä – kasvua ammatillisesti, mutta myös ihmisenä on tapahtunut paljon ja monella eri tasolla. Maahanmuuttotyö on kehittynyt Porissa nopealla tahdilla, ja nyt elämme hyvin erilaisessa tilanteessa missä elimme vuonna 2017 kun tätä prosessia lähdin viemään eteenpäin. Tiedän, että jos lähtisin nyt tiimiltä kysymään, mikä osa-alue kaipaa kehittämistä, saisin eri vastauksen kuin vuonna 2017, koska moni silloinen ongelma on saanut jo ratkaisun eivätkä alaikäisenä Poriin tuolloin muuttaneiden turvapaikanhakijanuorten tilanteet ole enää samanlaisia kuin pari vuotta sitten. Heistä moni on täysi -ikäistynyt ja asuu jo itsenäisesti - osa jälkihuollon piirissä, osa jo jälkihuollon päättäneenä ja kaupungin sosiaalihojauksen tuen varassa.

Tarkoitukseni oli lähteä kehittämään ennaltaehkäisevän työn malli, joka olisi käytökelpoinen myös seuraavan vuosikymmenen kuluttua ja joka poistaisi päällekkäistä työtä, parantaisi tiedonkulkua viranomaisten ja muiden toimijoiden välillä sekä auttaisi näitä nuoria kuntaan muuttovaiheessa. Täysin uutta toimintamallia on hankala luoda työkenttään jota lainsäädännöllä raamitetaan niin tarkasti kuin kotouttavaa työtä, mutta mielestäni olen kehittämistyöni myötä onnistunut tuomaan uudenlaista ajattelutapaa ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten kanssa tehtävään kotouttavaan kuntatyöhön.

Erityisen hienoa mielestäni on se, että Neuvonpidon kautta niin nuoren omat toiveet ja tarpeet kuin myös hänet tuntevan ohjaajan näkemys saadaan aidosti kuuluville; nyt puhutaan käytännön arjen asioista eikä pelkkää viranomaisjargonia. Tämä asia oli yksi niistä, jota perheryhmäkoti Metsäkodon ohjaajat kaipasivat antamassaan palautteessaan. Tämän menetelmän avulla voidaan nuoren osallisuutta omaan elämäänsä tukea kotoutumispolun alusta alkaen ja hän saa tukea niihin asioihin joissa hän sitä arjessaan tarvitsee. Tiedonkulku toimii, koska jokainen osallinen toimija on henkilökohtaisesti paikalla ja asiat kirjataan ylös ja päällekkäisen työn tekeminen jää pois.

Olen käynyt Lapset puheeksi -menetelmäkoulutuksen vuonna 2015 ja jo tuolloin mietin että tämä menetelmä sopii hyvin maahanmuuttotyössä perheiden kanssa teh-

täväksi työmuodoksi, olin edellisenä vuonna aloittanut sosiaaliohjaajana Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyön tiimissä. Totesin, että menetelmän kautta on mahdollista päästä lähelle perheen arkea ja selvittää mahdollisia haasteita ennalta ehkäisevällä työotteella. Asiakasmäärän nopeasti kasvaessa työstä kuitenkin muodostui välillä ”tulipalojen sammutusta” eikä ennaltaehkäisevään työhön ollut mahdollista panostaa.

Tiimimme kasvoi jossain vaiheessa kahdella sosiaaliohjaajalla ja työtaakkani keveni heidän tulonsa myötä. Lp-menetelmä oli kuitenkin unohtunut arjen työstä, enkä siihen osannut oikein tarttua. Esimiehemme laittoi alkuvuonna 2018 tiedon että organisaatioon haetaan Lp-menetelmäkouluttajia, jolloin innostuimme tiimin toisen sosiaaliohjaajan kanssa hakeutumaan koulutukseen. Tuo koulutus avasi silmäni näkemään Neuvonpidon tarjoamat mahdollisuudet kaikissa niissä siirtymävaiheissa, joissa on tarve konkreettiselle avulle elämän eri osa-alueilla, niin kantasuomalaisen lasten ja nuorten kuin myös maahan muuttaneiden perheiden ja lasten, sekä erityisesti ilman huoltajaa alaikäisenä Suomeen tulleiden lasten ja nuorten osalta.

Kouluttajakoulutuksen yhteydessä sain myös tietää, että Lapset puheeksi -menetelmää ollaan viemässä valtakunnallisesti vastaanottokeskuksiin erillisen hankkeen kautta, ja tuolloin oivalsin miten hyvin se sopii Porin malliin - palaset niin sanottusti loksahivat paikoilleen. Totesin tuolloin myös, että haluan seurata hankkeen sujumista ja sitä, tuleeko menetelmä näivettymään hankkeen loputtua vai jääkö se oikeasti toteutettavaksi menetelmäksi vastaanottopalveluissa. Tähän sain vastauksen Lp-kouluttajapäivillä 3.-4.10.2019, jossa järjestetyssä paneelikeskustelussa Maahanmuuttoviraston edustaja kertoi että Lapset puheeksi-menetelmä on heillä katsottu tehokkaaksi ja toimivaksi menetelmäksi ja tämän vuoksi se on heillä valittu valtakunnallisesti toteutettavaksi kaikissa vastaanottokeskuksissa ja alaikäisyksiköissä. Edustaja kertoi myös että he edellyttävät sen käyttöä kaikissa Suomen vastaanottokeskuksissa työmenetelmänä alaikäisinä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten sekä perheiden turvapaikkaprosessissa. Näin ollen menetelmä tulee jäämään käyttöön osana vastaanottoa prosessia, ja se on nuorille ja perheille jo sinällään tuttu heidän siirtymässään kuntalaisiksi Poriin, tulevat he mistä päin Suomea tahansa. Tuon jälkeen asiassa ei mielestäni ollut mitään epäselvää, menetelmä pitää ottaa myös meillä käyt-

töön aina kun alaikäisenä Suomeen tullut nuori saa oleskeluluvan ja kuntapaikan Porista.

Tämä kehittämisprosessi ei ole ollut pelkkää myötätuulta omassa työyhteisössämme huolimatta siitä että kehittämistehtävän aihe oli valittu yhteisesti tiimissä. Olen saanut ajatuksiini sekä suoraa että epäsuoraa kritiikkiä prosessin aikana, erityisesti sen jälkeen kun esitin, että muuttovaiheen palaveri olisi järkevintä toteuttaa Neuvonpito-na. Olen tulkinut sen että kehittäminen ja Lapset puheeksi - menetelmän tuominen osaksi tätä prosessia on koettu jotenkin turhana ja tarpeettomana. Kritiikki sinällään on ollut hyvä asia, koska sen myötä asiaa on tullut mietittyä monelta kannalta ja olen entistä vakuuttuneempi menetelmän ansioista, mutta kritiikin vahvuus ja haluttomuus asiaan edes perehtyä ovat olleet silti yllättäviä. Olen paljon pohtinut, mistä tämä joh-tuu koska muuttopalaverissa läpi käytävät asiat tulevat olemaan pääosin samoja, mitä aiemmin ovat olleet – asiasisällön suhteen ei tule suurta muutosta.

Useaan kertaan olen pohtinut, olenko esittänyt havaintoni ja ajatukseni jotenkin vää-rin, koska itse olen kokenut asian hyvin myönteisenä. Ymmärrän myös, että silloin kun ammattilainen on tottunut tekemään työnsä tutulla, turvallisella mallilla voi muu-tos jo sinällään olla usein pelottavaa. Onko syynä työmme hektisyys tai se että uusia ajatuksia on vaikea ottaa vastaan silloin kun ajatus tulee työkaverilta sen sijaan että esimies toisi asian tietoon ja velvoittaisi ottamaan käyttöön? Jatkuvaa muutosta elämme, mutta siihen lienemme jo tottuneet että nykyaikana työyhteisöissä ei taida olla mitään niin pysyvää kuin muutos. Muutoksia on kuitenkin monella eri tasolla ja erityisen pelottavana muutos voidaan kokea silloin kun muutoksen kohteeksi pitää asettaa omat ajatusmallit.

Perinteisesti sosiaalialalla on katsottu että viranomainen tietää asiakkaan edun ja hä-nen nostamisensa tasavertaiseksi asiantuntijaksi omassa elämässään voi jo ajatuksen tasolla olla outo ja vieras. Viranomaiselta lähtee tällöin pois turvallinen valta-asema, eikä se ole erityisen miellyttävä ajatus – mitä sen tilalle että työssä voi selvitä? Oma vastaukseni tähän on asiakkaan ja ihmisen aito kohtaaminen ja dialogi kahden asian-tuntijan välillä.

Elämme nykyään yhteiskunnassa jossa asiakkaan oma asiantuntijuus ja itsemääräämisoikeus oman elämänsä suhteen jo monessa suhteessa tunnustetaan, ja näin pitää myös olla. Ei viranomaisen elä asiakkaan elämää arjessa, eikä viranomaisen näin ollen tule myöskään sanella millä tavoin asiakkaan tulee omaa elämäänsä elää tai tehdä päätöksiä täysivaltaisen asiakkaan puolesta. Viranomaisen näkee sen mitä asiakas omasta elämästään haluaa avata, ei yhtään sen enempää. Silloin kun suhde on avoin ja luottamuksellinen, avaa asiakas elämäänsä yleensä enemmän ja silloin myös ammattilaisen on mahdollista omaa asiantuntemustaan paremmin tuoda osaksi sitä.

Viranomaisen tuo siis tilanteisiin ja kohtaamisten keskiöön oman ammatillisen osaamisen, palveluohjauksen ja ne asiat joilla hän voi asiakasta tukea ja ohjata elämän eri kriiseissä ja muutosvaiheissa. Hänen tulee myös kuunnella asiakasta päätöksenteossa. Se, että antaa asiakkaalle vastuun omasta elämästään, on myös työntekijälle vapauttavaa koska tällöin asiakas itse tekee omaa elämäänsä koskevat päätökset ja ottaa niistä sen myötä myös täyden vastuun.

Nämä edellä esille nostamani asiat pätevät myös alaikäisenä Suomeen tulleiden nuorten kohdalla, he ovat omien elämiensä asiantuntijoita. He tietävät, mitä ovat kokeneet ja sen miten he noista kokemuksista ovat selvinneet; heistä jokaisella on takanaan hyvin vaikeita, raskaita kokemuksia niin lähtömaistaan kuin myös pakomatkan ajalta ja usein myös selviytymisstrategioita joita täytyy vain kuulla. Osa heistä haluaa näitä asioita käydä läpi, osa haluaa jättää menneisyyden taakseen ja aloittaa kokonaan uuden elämän Suomessa. Päätöksen tästä he tekevät itse – ja sen myötä myös vastuu seurauksista on heillä itsellään, eikä meillä viranomaisina ole tähän sanomista vaikka miten haluaisimme. Me voimme vain tukea heitä parhaamme mukaan heidän elämänsä alkuvaiheessa Porissa ja parhaiten sen voimme tehdä kun luottamusta on syntynyt niin paljon että nuori pystyy avoimesti kertomaan meille tarpeistaan ja ottamaan tarjoamamme avun vastaan.

Lapset puheeksi - työn tuominen osaksi kuntaan muuton prosessia siirtää työn painopistettä ennalta ehkäisevään suuntaan koska mahdollisia ongelmakohtia saadaan esille hyvissä ajoin, mikä lienee yleiselläkin tasolla tavoiteltava suuntaus sosiaalialan työssä. Neuvonpidon kautta saadaan kuntaan muuttavan nuoren ympärille rakennettua tärkeää verkostoa kotouttavan työn tukemiseksi sillä, kuten jo aiemmin tekstissä

nostin esille, mikään taho ei kotouta yksin. Menetelmää hyödyntämällä saadaan samalla siis sekä taloudellista hyötyä että inhimillisempää otetta kotouttavaan työhön ja samalla huomioidaan lainsäätäjän ajatus nuoren oman äänen kuulemisesta.

Kehittäminen on haastavaa ja erityisesti oman työn kehittäminen, koska omaan tekemiseen helposti sokaistuu. Usein työntekijä on niin ”sisällä” omassa työssään että kehittämisen suuntaa ja kohteita voi olla hankala hahmottaa. Sen vuoksi omalla kohdallani koin helpottavana sen että en missään vaiheessa ollut vastuutyöntekijänä alaikäisille, ilman huoltajaa Suomeen tulleille nuorille siinä vaiheessa kun ryhmäkoti Metsäkotoon sijoitetut nuoret alkoivat saada oleskelulupia. Koin että asiaa oli helpompi tarkastella objektiivisesti hieman syrjästä ja ulkopuolisena tarkkailijana. Ajattelen myös että tässä roolissa sain muilta toimijoilta paremmin rehellistä palautetta kuin jos olisin ollut prosessissa viranomaisroolissa.

Kaiken kaikkiaan prosessi on ollut opettavainen ja lisännyt ammatillista osaamistani ja ymmärrystä niin ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta kuin myös tiedollisesti. Olen tämän kehittämistehtävän myötä perehtynyt tarkoin alaikäisenä Suomeen tulleen ja oleskeluluvan saavan lapsen/nuoren haasteisiin hänen muuttaessaan kuntaan ja mielestäni löytänyt niihin myös ratkaisuja. Sen vuoksi voin vilpittömästi tuoda esille sen seikan että Lp- menetelmää muuttovaiheessa hyödyntämällä saamme näkemykseni mukaan aikaiseksi juuri ne tavoitteet joita tiimissä yhteisesti ongelmakohtiksi mietimme silloin kun kehittämistehtävän aihetta pohdimme; päällekkäinen työ poistuu ja tiedonkulku paranee, sen lisäksi nuori saa äänensä kuuluviin. Toivon, että menetelmä Lp-keskusteluineen ja Neuvonpitoineen on tullut jäädäkseen Porin kaupungin maahanmuutto- ja pakolaistyöhön ilman huoltajaa Suomeen tulleiden henkilöiden kohdalla ja että tiiminä olisimme valmiita sen käyttöön myös arjessa.

LÄHTEET

Björklund, K. 2014. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Varsinais-Suomessa – mitä heille kuuluu? Teoksessa Heikkilä E. (toim.) Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Siirtolaisinstituutti, 37–61.

Dahlström-Pätäri, A. & Wahlman J. 2018. Haastattelu 16.2.2018. Haastattelijana Anne Salin. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Edustaja 1 Sähköpostikysely. Vastaanottaja anne.salin@student.samk.fi. Lähetetty 7.5.2018. Viitattu 20.9.2018.

Edustaja 2 Sähköpostikysely. Vastaanottaja anne.salin@student.samk.fi. Lähetetty 12.9.2018. Viitattu 20.9.2018.

Edustaja 3 Sähköpostikysely. Vastaanottaja anne.salin@student.samk.fi. Lähetetty 12.9.2018. Viitattu 20.9.2018.

Hallintolaki. 2003. L 6.6.2003/434 muutoksineen.

Heikkinen, H. 2015. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1- metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 204–219.

Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. (toim.) 2018. Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Tampere: Vastapaino.

Honko, L. 1972. Uskontotieteen näkökulmia. Toinen painos. Juva: WSOY.

Ikonen T. & Karim H. 2017. Haastattelu 29.3.2017. Haastattelijana Anne Salin. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Kantola, K. Vastaanottaja anne.salin@pori.fi. Lähetetty 6.3.2018 klo 8:50. Viitattu 12.1.2020.

Kholopov, E. Vastaanottaja anne.salin@pori.fi. Lähetetty 24.12.2019 klo 15:02. Viitattu 12.1.2020.

Kim, S.2018. Maahanmuuttajakoordinaattori, Porin kaupunki. Haastattelu 30.6.2018. Haastattelijana Anne Salin. Muistiinpanot haastattelijan hallussa.

Kotouttaminen.fi www-sivut 2019. Viitattu 22.3.2019. <https://kotouttaminen.fi>

Kotouttaminen.fi www-sivut 2020. Viitattu 29.2.2020. <https://kotouttaminen.fi>

Lastensuojelulaki 2007. L 13.4.2007/417 muutoksineen.

Laki kotoutumisen edistämisestä. 2010. L 30.12.2010/1386 muutoksineen.

Lapsiasia.fi www-sivut 2019. Viitattu 20.8.2019. <http://lapsiasia.fi>

Lukkarinen, S. Vastaanottaja anne.salin@pori.fi. Lähetetty 10.12.2019 klo 16:47. viitattu 12.1.2019.

Maahanmuuttoviraston www-sivut 2018. Viitattu 22.9.2018. <https://tilastot.migri.fi>

Maahanmuuttoviraston www-sivut 2019. Viitattu 27.10.2019. <https://migri.fi>

Maahanmuuttoviraston www-sivut 2020. Viitattu 29.2.2020. [www://migri.fi](http://www.migri.fi)

Mannila, O. & Kuitunen, J. (toim.). 2015. Kuin kotonaan Suomessa. Avaimia maahanmuuttajatyöhön. Keuruu: Suomen Helluntaikirkon julkaisuja 4.

Marttunen, M., Huurre, T., Strandholm, T. & Viialainen, R. 2013. Nuorten mielenterveyshäiriöt: opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Mielenterveystalon www-sivut 2020. Viitattu 2.1.2020. <https://www.mielenterveystalo.fi>

Mikkonen, A., Martiskainen, T. & Åberg, L. 2002. Yksin Suomessa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema kansainvälisten suositusten valossa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät: uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uud.p. Helsinki: SanomaPro.

Pakolaisneuvonta www-sivut 2019. Viitattu 26.2.2019. www.pakolaisneuvonta.fi

Pentikäinen, M., Saressalo, L.(toim) 2005. Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Helsinki: Etnika OY.

Porin kaupungin www-sivut. Viitattu 10.11.2019. <https://www.pori.fi>

Porin kaupungin www-sivut. Viitattu 7.1.2020. <http://pori.cloudnc.fi>

Porin kaupungin www-sivut. Viitattu 20.2.2020. <https://pori.fi>

Rasilainen, L. 2016. Kotoutuminen kuntoon! Ehdotuksia kotoutumista tukevan koulutuksen parantamiseksi. Vihreä sivistysliitto ry: Helsinki.

SPR www-sivut 2019. Viitattu 25.2.2019. <https://rednet.punainenristi.fi>

Suomen pakolaisapu www-sivut 2019. Viitattu 24.2.2019. <https://pakolaisapu.fi>

Suomen perustuslaki. 1999. L 11.6.1999/730 muutoksineen.

Tuovinen, M. Vastaanottaja anne.salin@pori.fi. Lähetetty 10.1.2020. Viitattu 12.1.2020.

UEF (University of Eastern Finland). Benchmarking. Viitattu 29.4.2017. <https://www.uef.fi>

Ulkomaalaislaki. 2004. L 30.4.2004/301 muutoksineen.

Valiola, V 2018. Projektityöntekijä, ”Lapset puheeksi (Lp) –menetelmä vastaanotto-palveluissa – psykososiaalista tukea lapsiperheille ja haavoittuville”-hanke. Sähkö-postihaastattelu 8.10.2018. Haastattelija Anne Salin, tuloste haastattelijan hallussa.

Yhteiset lapsemme- all our children ry. Lapset paossa-pakolaisuuden syitä ja seurauksia 2006. Seminaarijulkaisu 20.